

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dženana Bećirović

MEDIJSKI STEREOTIP O ISLAMU

Analiza oddaje »Trenja« z naslovom »Džamija«

Diplomsko delo

Ljubljana, 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dženana Bećirović

Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatin

MEDIJSKI STEREOTIP O ISLAMU

Analiza oddaje »Trenja« z naslovom »Džamija«

Diplomsko delo

Ljubljana, 2007

Mentorici, doc. dr. Sandri Bašić Hrvatin se zahvaljujem za vso pomoč in nasvete pri pripravi in izdelavi diplomske naloge. Hvala tudi moji mami Nasihi, bratu Mirsadu, fantu Urošu, moji družini in vsem, ki so verjeli vame in me spodbujali, da čim prej dokončam šolanje. Posebna zahvala gre mojemu stricu Mirsadu, brez katerega nikoli ne bi prišli v Slovenijo in ki nam je nesebično in potrpežljivo pomagal, da smo si tukaj ustvarili nov dom. Brez njega bi naša življenja nedvomno bila popolnoma drugačna kot so danes. Vsem iskrena hvala!

Medijski stereotip o islamu. Analiza oddaje »Trenja« z naslovom »Džamija«

Kljub temu, da so muslimani v Sloveniji prvo prošnjo za lokacijo za izgradnjo džamije, mestnim oblastem predali že leta 1969, ustrezne lokacije do danes niso dobili. Slovenski mediji o gradnji poročajo kot o problemu. Le malokrat se poudari, da je džamija v Sloveniji ustavna pravica muslimanov. Muslimane se velikokrat povezuje s terorizmom, zaradi česar se je tudi v Sloveniji pojavil nesmiseln strah pred izgradnjo džamije v Ljubljani. Način poročanje in izbor besed je bistvenega pomena za to, kako večina dojema manjšino. V našem primeru je zavedanje novinarjev o vplivu, ki ga imajo na dožemanje ljudi, zelo pomembno. Stereotipov o muslimanih je veliko, za njihov nastanek in ohranjanje pa so v veliki meri krivi tudi mediji. Kljub kopici argumentov, ki govorijo v prid izgradnje, je sodeč po raziskavah in podatkih javnega mnenja, večina Slovencev proti izgradnji džamije v Ljubljani. Novinarsko poročanje o islamu pa ni problem, ki ga zaznamo samo v Sloveniji, ampak v večini Zahodnih držav.

Ključne besede: novinarji, stereotipi, džamija, nestrpnost, okrogle mize.

Mass media streotip about islam. Analysis of talk show »Trenja« with title: »Mosque«

In spite of the fact that muslims in Slovenia gave first request for location of building the mosque in year 1969, they still have not got an adequate location. Slovenian journalist report about mosque as it is a problem. A lot of times they forget to notice that mosque in Slovenia is a constitutional right of muslims here. They mostly connect muslims with terorism and that is the reason why people in Slovenia are afraid of muslims and why they are against the mosque in Ljubljana. The way that journalists report and the selection of the words they use affect on the impression how majority accepts the minority. In our case the awareness of journalists how big imapct they have on perceptipon of people is very important. In Slovenia we have a lot of stereotips about muslims. For their origin and conservation journalists take most of the guilt. In spite of the fact that muslims in Slovenia have a lot of arguments that turn to they advantage, most of Slovenians are against mosque in Ljubljana. Journalistic reporting about islam is not only a problem in Slovenia but in most of the Western countries.

Key words: journalist, stereotip, mosque, impatience, talk show.

Kazalo:

1. Uvod.....	8
2. Opredelitev islama.....	10
2. 1 Islam in Zahod.....	11
3. Zgodovina islama v Sloveniji.....	12
3. 1 Selitev muslimanov v Slovenijo med vojno v Bosni in Hercegovini.....	12
3. 2 Kdaj naj bi džamija bila zgrajena?.....	13
4. Značilnosti predsodkov.....	14
4. 1 Razlika med predsodki in stereotipi.....	15
4. 2 Procesi, ki vodijo k predsodkom.....	16
4. 3 Stigmatizacija predsodkov.....	17
5. Vpliv množičnih medijev na konstrukcijo realnosti.....	18
6. Žanr.....	20
6. 1 Televizijske okrogle mize.....	21
6. 2 Učinkovitost televizije.....	21
7. Omejitev nestrpnosti v zakonodaji in kodeksu.....	22
7. 1 Mediji in ustvarjanje nestrpnosti.....	24
7. 2 Odgovornost novinarjev.....	25
8. Razlikovanje MI:ONI	26
9. Analiza oddaje »Trenja« z naslovom »Džamija«.....	27
10. Argumenti proti izgradnji džamije.....	29
11. Argumenti za izgradnjo džamije.....	33
12. Primerjava argumentov.....	35
13. Neprižnavanje odgovornosti.....	36
14. Strategije argumentiranja.....	37
14. 1 Zanikanje nestrpnosti.....	38
14. 2 Blažitve.....	39
14. 3 Upravičevanje.....	40
14. 4 Posploševanje.....	40
14. 5 Obrnitev: obtožba žrtev.....	41
14. 6 Strategija protinapada.....	41
14. 7 Strategija grešnega kozla.....	41
15. Uporabljene ankete in raziskave javnega mnenja v oddaji.....	42
16. Vloga voditelja oddaje Uroša Slaka.....	44

17. Stil in retorika.....	46
18. Sklep.....	49
19. Literatura.....	51
20. Priloga.....	54

Kazalo tabel

12. 1 Primerjava argumentov.....	35
----------------------------------	----

1. Uvod

V diplomskem delu bom poskusila opredeliti odnos sodelujočih v oddaji Trenja, ki so jo predvajali, 23. januarja 2003 na komercialni televiziji POP TV, do izgradnje džamije v Sloveniji in posledično tudi islama. Na podlagi omenjene oddaje bom poskušala ugotoviti, kateri so najpogostejši argumenti zagovornikov in nasprotnikov izgradnje džamije. Osredotočila se bom na vlogo medijev pri ustvarjanju in ohranjanju predsodkov in stereotipov. Izpostavila bom klasično delitev, ki se nenehno pojavlja v medijih MI:ONI. Omejila se bom predvsem na analizo oddaje Trenja: v svojo analizo ne bom vključila drugih medijev in drugih oddaj. Moje raziskovanje, vključno z ugotovitvami bo temeljilo zgolj na analizi omenjene televizijske oddaje. V primeru omembe kakšnega drugega medija, bom to storila zgolj za primerjavo, sama pa ne bom opravljala nikakršnih analiz.

Na podlagi omenjene oddaje bom poskusila ugotoviti, katere strategije argumentiranja se pojavljajo, med drugim bom izpostavila tudi problem zanikanja nestrpnosti in strategijo protinapada. Teza, ki jo bom poskusila dokazati v svojem diplomskem delu je, da je večina slovenskega prebivalstva proti izgradnji džamije v Sloveniji, kar se bo pokazalo tudi z anketo, ki so jo izvajali v času oddaje Trenja. Eden izmed razlogov, zakaj je temu tako, je nedvomno poročanje medijev, ki imajo velik vpliv na to, kako stvari sprejemamo in v kaj verjamemo. Izpostavila bom pomen množičnih medijev in s tem tudi novinarjev pri poročanju o islamu. Osredotočila se bom na to, koliko povabljenih v oddaji bo takih, ki so zagovorniki izgradnje džamije in koliko bo takih, ki so proti temu. Domnevam, da se bo v oddaji pokazalo, da imajo zagovorniki izgradnje džamije manj časa na voljo za podajanje argumentov; to bo pokazalo tudi število podanih argumentov za in proti.

Moja teza je, da je problem že v načinu, kako mediji predstavljajo islam in džamijo: kot negativno novico oziroma problem. O islamu se skoraj vedno poroča v negativnem smislu. Kot da dobrih novic sploh ni. V svoji analizi bom poskušala dokazati, da novinarji namenjajo več časa za podajanje argumentov tistim, ki so proti izgradnji džamije in da razprava poteka v smislu kot da se muslimani morajo opravičevati, zakaj džamijo sploh želijo. O džamiji se sicer veliko govori, a vedno na enak način. Medijsko poročanje pri večinskem prebivalstvu velikokrat povzroči nepotreben strah pred islamom.

Ni nujno, da novinarji to počnejo zavestno, to lahko storijo že s samo izbiro govornikov, ki so znani kot nestrpni govorci. Žalostno pa je dejstvo, da so takšni govorci v Sloveniji med najbolj priljubljenimi. Novinarji in uredniki jih v svoje oddaje vabijo zato, ker vedo, da bodo

takšni govorci poskrbeli za dobro gledanost in napetost oddaje, kar se bo pokazalo tudi v našem primeru.

2. Opredelitev islama

Nepoznavanje različnih ver in narodov ter vsega, kar je drugačno od tistega, na kar smo navajeni in kar priznavamo za svoje, lahko velikokrat pripelje do stereotipov in nepotrebnega strahu. Islam kot vera in muslimani kot njeni pripadniki so v Zahodnem svetu že vrsto let tarča kritik, neodobravanj in zavračanj vsega, kar je povezano z njimi. Problem, ki se je pojavil pri vrednotenju islama, je velikokrat napačna interpretacija pomena besed islam in musliman, kar hkrati pripelje do nejasnosti pri opredelitvi vrednot, ki jih zagovarja islam.

Pašić piše, da je beseda islam arabskega izvora in pomeni popolno predanost Bogu – Allahu dželle šanuh in hkrati navaja, da gre za izpeljanko iz besede selam, ki pomeni mir. »Pojem islama je zelo splošen, saj islam ne predstavlja samo religije, ampak celovit način življenja za skoraj tretjino svetovnega prebivalstva. Je celota, ki hkrati vključuje vero, ekonomijo, politiko, pravo, izobraževanje, družbo itd« (Pašić 2005: 17). Ravno na tej opredelitvi islama kot celote so bili osnovani marsikateri argumenti proti izgradnji džamije, češ da ne bo šlo zgolj za verski center, ampak med drugim tudi za politično središče.

Omenila sem že, da so muslimani ljudje, ki verjamejo zapovedim islama, sama beseda musliman pa izhaja iz arabske besede muslim, kar pomeni pripadnik islama.

Kot ugotavlja Pašić, so temelji islama splošni temelji, ki obsegajo vse aspekte življenja in kdor ne veruje v ta načela, ne more biti musliman.

Osnovna načela, na katerih temelji islam so:

- verovati v enega Boga (Allaha) in trditi, da je Mohamed (s.a.v.s.) Njegov odposlanec,
- moliti petkrat na dan,
- post v mesecu ramadanu,
- dati zekat, tj. del prihodka dati za različne stvari (primer: podpora revnim),
- iti na hadž, tj. romanje v Meko, če ti dopuščajo finančne zmožnosti.

Temelji vere pa so: verovanje v enega Boga, Stvarnika in Vladarja vseh svetov, verovanje v Božje meleke, duhovna in razumna bitja, verovanje v Božje knjige, verovanje v Božje odposlance, verovanje v Sodni dan in verovanje v to, kar se dogaja, da se vse dogaja zaradi Božje volje. Temelji vere so del temeljev islama (Pašić 2005: 27-33).

2.1 Islam in Zahod

Precej negativen odnos ljudi in medijev do islama ni pojav, ki ga zaznamo samo v Sloveniji, temveč v večini Zahodnih držav. Po mnenju Huntingtona je prepričanje Zahoda, da lahko uveljavi svoje vrednote celemu svetu, škodljivo, že v temelju obsojeno na neuspeh in celo nevarno: »Zahod je trenutno res najmočnejši, a prav njegovo vsiljevanje vrednot (liberalizem), politične ureditve (demokracija) in kulture nezahodnim ljudstvom in državam marsikje zbuja odpor in krepi njegovo identifikacijsko homogenost« (2005: 26-37). Velikokrat se zapostavlja in pozablja dejstvo, ki ga poudarja Étienne, da Evropa ne bi bila, kar je, če ne bi spoznala islama. »In zanimivo je, da je javnost z izjemo nekaj velikih učenjakov, kot sta Levi-Provençal in Watt, skorajda pozabila osemstoletno muslimansko navzočnost v Španiji, petstoletno na Krimu (prav do Volge) in tristoletno na Siciliji /.../« (Étienne 2000: 6).

Trenja med islamom in krščanstvom pa niso nov pojav, saj obstajajo že stoletja. Huntington ugotavlja, da vzroki za stalni vzorec konflikta izhajajo iz narave obeh religij in civilizacij, na katerih temeljijo. »Konflikt nastaja, po eni strani zaradi razlike med muslimanskim konceptom islama kot načinom življenja, ki prerašča religijo in jo povezuje s politiko, in zahodnokrščanskim konceptom ločenih kraljestev Boga in cesarja. Vendar konflikt prav tako izhaja iz njunih podobnosti. Obe religiji sta monoteistični, zato v nasprotju s politeističnimi ne moreta zlahka sprejeti dodatnega božanstva in vidita svet v dualističnem smislu 'njih in nas'« (Huntington 2005: 265). O razlogih za konflikte islama in Zahoda piše tudi Said, ki ugotavlja (1981: xv, 4,5), da je veliko zgodovinskih, psiholoških in političnih razlogov za sovraštvo do islama, in dodaja, da vsi izvirajo iz tega, da islam predstavlja mogočno konkurenco krščanstvu. Ta teza je vsekakor zelo pomembna za preučevanje odnosa islama in Zahoda, saj je v poznem dvajsetem stoletju število muslimanskega prebivalstva naraslo. Po podatkih Organizacije islamske konference (OIC) je bila konec 90. let v svetu približno milijarda muslimanskega prebivalstva oziroma kar 23,09 odstotka celotne svetovne populacije (Akbar 1996: 11). Gre pravzaprav za konflikt med dvema velikima verama, za čuden odnos med krščanstvom in islamom, za dve tako različni in obenem tako podobni veri, ki sta v stoletnih konfliktih, pri čemer pa ne gre samo za konflikte iz želje po moči v političnem smislu, ampak tudi za zgodovinsko tekmovanje, nafto, ki prinaša bogastvo in vplivnost ter seveda občutek večvrednosti in moči. Akbar, ugotavlja, da se Zahod trudi razumeti islam in da obstaja resnična želja za to, ampak da imajo ljudje dejansko problem z razumevanjem islama zaradi

obojeustranskih ne prijateljskih izkušenj v zadnjih tisoč letih (1996: 12). Nerazumevanje pa v državah, kjer so muslimani manjšina največkrat pripelje do diskriminacije in nepotrebnega strahu, ki se v današnjem času avtomatsko povezuje s terorizmom. K temu v veliki meri pripomorejo tudi mediji, ki islam in muslimane velikokrat napačno predstavljajo, novice, v katerih o njih poročajo pa so skoraj vedno negativne. Akbar ugotavlja, da muslimani še morajo odkriti, kako je treba koristiti medije, da bi se projicirala slika njihove kulture in civilizacije, in sicer taka, ki bo pokazala pravi islam (1996: 203).

3. Zgodovina islama v Sloveniji

Zgodovina ima zelo velik vpliv na dožemanje in položaj različnih verstev. Slovenija ima stike z islamom od 15. stoletja dalje, a so bili ti stiki vse do 20. stoletja omejeni na vojaška osvajanja Turkov. Šele v 20. stoletju in z nastankom Kraljevine SHS je bilo teh stikov konec, zamenjali pa so jih drugi. Veliko muslimanov iz Bosne se je v prvi svetovni vojni borilo na Slovenskem v avstroogrskih uniformah. Konec 40. let so prišle prve družine muslimanov, v 60. in 70. letih pa se je pričelo množično priseljevanje muslimanov iz bivših jugoslovanskih republik. Med njimi je bilo veliko muslimanov – Bosancev, Albancev, Turkov in Makedoncev (Pašić 2005: 138). Delež muslimanskega prebivalstva pa se je bistveno povečal tudi leta 1992.

3.1 Selitev muslimanov v Slovenijo med vojno v Bosni in Hercegovini

Delež muslimanskega prebivalstva v Sloveniji se je nedvomno povečal med vojno v Bosni in Hercegovini, ko se je ogromno Bosancev, med njimi tudi muslimanov, preselilo na slovensko ozemlje. Nekateri so sem prišli zgolj začasno, drugi pa v Sloveniji živijo še danes. Po podatkih popisa prebivalstva Statističnega urada Republike Slovenije iz leta 2002 je v Sloveniji takrat živel 47.488 muslimanov. Islamska skupnost v RS je tako na drugem mestu, takoj za katoliki in predstavlja 2,4 odstotke prebivalstva. Od tega je bilo kar 61,5 odstotkov Bosancev. V večini primerov gre za državljane RS, kar jim zagotavlja ogromno prednost pred tistimi muslimani, ki so zgolj priseljenci v drugih Zahodnih državah. »Muslimani v Sloveniji nimajo svojih šol, vrtcev, radijskih ali televizijskih postaj in edina verska krovna organizacija je Islamska skupnost v RS. Lokalnih skupnosti je 14 in se nahajajo v predvsem večjih mestih

po celi Sloveniji,« ugotavlja Pašić (2005: 108). Skoraj 92 odstotkov muslimanov v Sloveniji ima poreklo iz Bosne in Hercegovine.

Še do današnjega dne si islamska skupnost ni uspela priboriti dovoljenja za izgradnjo džamije. Sramotno je, da država, kot je Slovenija, ki ne more prehvaliti dejstva, da je del Evropske unije, ne najde nikjer primerne lokacije, kjer bi Islamska skupnost po 30. letih lahko zgradila džamijo. Celo v času največjih praznikov morajo muslimani, ki so pripadniki druge najštevilčnejše religije v Sloveniji, moliti v športnih dvoranah. Medtem ko imamo v Sloveniji 14 molilnic, jih imajo v Veliki Britaniji 1.493, število muslimanov na molilnico pa je približno trikrat manjše kot pri nas.

Prvi odbor Islamske skupnosti v RS se je organiziral leta 1967, medtem ko se je prva molilnica odprla 1981 v Ljubljani. Islamska skupnost v RS je ena od štiridesetih verskih skupnosti v Sloveniji, ki so registrirane na uradu za verske skupnosti (Pašić 2006 :14).

Poudariti je treba tudi dejstvo, ki vpliva na odnos muslimanov do Slovencev, s katerim imam izkušnje tudi sama: muslimani v modernih zahodnih družbah imajo velike težave tudi z lastno identiteto. So pripadniki verske skupnosti (muslimani), etnične skupnosti (Bosanci) in države, v kateri živijo (Slovenci) (Pašić 2006: 92).

Ravno na to zadnjo identiteto se pri razpravah o muslimanih velikokrat pozablja. Večina muslimanov v Sloveniji ima namreč slovensko državljanstvo, nekateri so se tu tudi rodili, a očitno njihova veroizpoved veliko krat zasenči to dejstvo.

3. 2 Kdaj naj bi džamija bila zgrajena?

Že leta 1969 je tedanji res ul-ulema islamske skupnosti v BiH, Naim Hadžijabdić, mestnim oblastem v Ljubljani predal prošnjo za lokacijo za gradnjo mošeje. Samo v 70-ih letih so našli in zavrnilo 24 lokacij v ožjem in širšem delu Ljubljane. Največ lokacij je bilo v občini Bežigrad. V 80-ih je bila najbolj aktualna lokacija na Žalah, ki jo je kasneje Komisija za varstvo kulturne dediščine zavrnila, ker naj ne bi sovpadala s Plečnikovimi Žalami. Razpad Jugoslavije in začetek vojne v Bosni in Hercegovini je proces popolnoma ustavil. Z ustanovitvijo lastnega Mešihata (izvršnega organa) je Islamska skupnost v RS leta 1996 zopet sprožila proces za pridobitev lokacije.

Zgodba je zagon ponovno dobila leta 2002 z izborom Danice Simšič za županjo MO Ljubljana. Takrat se je našla ustrezna lokacija za gradnjo džamije, in sicer na Viču – na Cesti dveh cesarjev. Parcela je bila velika skoraj 18.000 kvadratnih metrov in je bila na neurejenem delu Ljubljanskega barja. Po zapletih z referendumom, ki ga je Ustavno sodišče RS zavrnilo 8. junija 2004, so muslimani mislili, da se bo zadeva nadaljevala v pozitivni smeri. Vendar se je izvedelo, da je del parcele v denacionalizacijskem postopku. Kmalu za tem se znotraj Islamske skupnosti v RS zgodi turbulenca z uporom imamov proti takratnemu muftiju Osmanu Džogiću. Aprila 2005 ga odstavijo in izberejo novega, mag. Nedžada Grabusa. Vse do oktobra 2006 je bila v igri še vedno ista lokacija. Oktobra 2006 se v Sloveniji zgodijo lokalne volitve, na katerih so prebivalci Ljubljane za župana izvolili Zorana Jankoviča, ki je v predvolilni kampanji jasno in glasno rekel, da džamija bo. Po najnovejših informacijah lokacija na Cesti dveh cesarjev ne pride več v poštev, sedaj se govori o 5.000 kvadratnih metrov veliki parceli na središču mesta: na križišču Parmove in Kurilniške. Če bo prišlo do dogovora, bo Islamska skupnost v RS lahko zaprosila za gradbeno dovoljenje konec leta 2008, kar dejansko pomeni, da bi se gradbeni stroji lahko pognali v drugi polovici leta 2009, gradnja pa bi trajala približno 3 leta. Če bo vse potekalo po načrtih, bo svečana otvoritev džamije v Sloveniji leta 2012.

4. Značilnosti predsodkov

Oprelitev predsodkov in njihovih značilnosti kljub temu, da se na prvi pogled zdi lahka, nikakor ni enostavna. Veliko avtorjev piše o predsodkih, da so tak fenomen ravno zaradi svojih značilnosti.

Ena najpomembnejših lastnosti predsodkov je, da se zmedeno izkustvo vrine pod dejanskost. Po fenomenologiji predsodki spadajo med najtrdovratnejše tvorbe v človeški zgodovini (Mitcherlich v Ule 1999: 13).

O tem, ali se predsodkov lahko rešimo oziroma ali je »širjenje predsodkov ozdravljiva bolezen«, Mitcherlich pravi: »Nič ne kaže, da bi se problema naše nagnjenosti k predsodkom lahko tako zlahka znebili. Le kdo bi si drznil pred stotimi leti misliti – če se še enkrat spomnimo na kolero -, da nam bo uspelo premagati infekcijske bolezni? Vendar smo jih, ker smo preučili njihove povzročitelje in načine prenašanja. Preučevanje prenašanja bolezenskih, duševnih bakterij – tako bi se dalo umestiti očitne predsodke – je morda še zahtevnejša naloga. Da bi se je lahko lotili, je vsekakor najprej potrebno spoznanje, da smo sposobni

podleči neki zablodi. Od naše pripravljenosti, da to lahko sprejmemo, je odvisno, ali bo širjenje predsodkov človekova ozdravljiva bolezen ali pa bo tudi v prihodnje ostala neozdravljiva« (Mitcherlich v Ule 1999: 23). Večina avtorjev, ki proučujejo predsodke se strinja ravno v tem, da so trdovratni in da jih potem, ko se zakoreninijo v naših glavah, ni lahko spremeniti, že zato ne, ker se jih ne zavedamo in se nam zdijo dejanska resnica.

4. 1 Razlika med predsodki in stereotipi

Prva in najpomembnejša značilnost predsodkov je, da so zakoreninjeni v naših glavah in da jih dojemamo kot dejansko resnico. Uletova ugotavlja, da je temeljno polje delovanja in razvoja predsodkov vsakdanji svet ljudi, vsakdanje interakcije, z drugimi in drugačnimi kot smo »mi«, segajo pa na vsa področja družbenega življenja. Pomembna značilnost predsodkov je, da se kažejo predvsem v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih oziroma drugačnih, npr. pripadnikov drugih narodov, etničnih skupin, ras, kultur, do oseb z drugačnim načinom življenja, religioznimi, spolnimi usmeritvami ipd. Osnovne niti predsodkov so predvsem spol, etnična in rasna pripadnost, religija ali družbeni status (Ule 1999: 299).

Mitcherlich ugotavlja, da zaradi predsodkov, ki zavzamejo posamezne dele realnosti, nenadoma ne zmoremo več razmišljati, reflektirati, se razsodno obnašati, temveč se nam del sveta zazdi sam po sebi jasen, kakor da je nekaj tako in ne drugače (Mitcherlich v Ule 1999: 15). Drugačnost, na kateri temeljijo predsodki, je osnovana bodisi na kakšnih zunanjih lastnostih bodisi na verski pripadnosti, rasi ali podobnih stvareh. Gre za odklonilen odnos do koga ali česa, v našem primeru do pripadnikov manjšinske vere, kar se med drugim kaže tudi v neodobravanju izgradnje džamije s strani večinskega prebivalstva. V Zahodnem svetu je veliko predsodkov, ki muslimanom pripisujejo določene lastnosti, ki ne samo da niso resnične, ampak so popolnoma zgrešene.

Islam je vera, ki je v Zahodnem svetu pogosto povezana s predsodki, k čemur je veliko pripomogel terorizem, pri poročanju, o katerem, mediji zelo radi poudarjajo krivdo »islamskih skrajnežev«. Gre za predsodke, ki so tako ustaljeni, da jih ljudje niti ne zaznajo kot takšne, ampak kot dejstvo oziroma resnico. Za predsodke pa je značilno tudi neutemeljeno posploševanje.

Za razliko od predsodkov pa stereotipi ne izražajo nujno negativnega odnosa, lahko so tudi pozitivni. Lippmann piše, da so stereotipi urejena in bolj ali manj trdna slika o svetu, ki smo ji

prilagodili svoje navade, okus, zmožnosti, udobje in upe. Dodaja tudi, da stereotipi niso samo bližnjica, ki nam nadomešča buhtečo, brenčavo zmešnjavo resničnosti z redom, ampak da so tudi neke vrste jamstvo za spoštovanje nas samih (1999: 86). Gre za obrambni mehanizem, za obrambo našega položaja v družbi. Lippmann ugotavlja, da je bistvena narava stereotipov in lahkovernost, s katero jih uporabljamo. To je ne nazadnje odvisno od vseh tistih vzorcev, ki sestavljajo našo življenjsko filozofijo.

Gre enostavno za take vrste svet, kot ga pričakujemo. Če so dogodki skladni, potem imamo občutek domačnosti in se zavedamo, da se tudi sami gibljemo skupaj z dogodki (Lippmann 1999: 84-91). »Če do stereotipa nismo kritični, se bo skoraj zagotovo zgodilo, da ne bo cenzuriral mnogo tega, kar bi bilo treba upoštevati, ampak bo na dan obračuna, ko se bo stereotip sesul, šlo po vodi tudi tisto, kar je bilo v stereotip modro vključeno« (Lippmann 1999: 95).

Zaradi svojih značilnosti so stereotipi veliko krat povezani z diskriminacijo.

Najbolj razširjeni so nacionalni in rasni stereotipi. (Pečjak 1995: 52). Ravno ti stereotipi se kasneje najpogosteje razvijejo v obliko prikrite ali eksplicitne diskriminacije.

Uletova ugotavlja, da je značilnost modernega rasizma, da negativnih stališč do diskriminiranih ne izraža odkrito, temveč se vzdržuje pozitivnih (1999: 325). Kar pomeni, da manjšinske skupine, kot so homoseksualci, narkomani in v našem primeru muslimani, le redko javno žalijo, svojo nestrpnost do njih kažejo pasivno, na primer v izogibanju, cinizmu, distanciranju ipd.

4. 2 Procesi, ki vodijo k predsodkom

Za to, da določena zadeva postane tarča predsodkov, morajo biti izpolnjeni določeni dejavniki. Ideja, po kateri je kategorizacija nujen predpogoj predsodka, je ključnega pomena, ker poudarja njegovo običajno oziroma vsakdanjo naravo (Allport v Ule 1999:24).

Brown razlaga, zakaj je temu tako in pravi, da je naš svet enostavno preveč kompleksen, da bi v njem preživeli, ne da bi ga pred tem na določen način poenostavili ali uredili. Nadalje razlaga tezo, da se brez kategorizacije nismo sposobni odzvati na vsakega posameznega človeka ali dogodek, ki smo mu priča.

Dva temeljna učinka kategorizacije sta v poudarjanju pretirane razlike med skupinami in podobnostmi znotraj skupine (Brown 1999: 24-36). To seveda velja tudi za islam in Zahod,

kjer je poudarjanje razlik nedvomno prisotno na vseh ravneh. Dejstvo je, da ne glede na to, del katere skupine smo, se nam zdi naša pripadnost pravilnejša in boljša od ostalih. Tako kot se kristjanom zdi njihova vera edina prava in pravična, so tudi muslimani tako prepričani. Ta različnost in zavedanje o njej vodi k homogenizaciji skupine in delitvi MI:ONI, kar bom opredelila kasneje.

4.3 Stigmatizacija predsodkov

Zelo malo stvari, človeških lastnosti ali pripadnosti, je vedno in povsod stigmatizirano ali nezaželeno. Dejstvo je, da smo ljudje različni, naša različnost pa je v določenem času in okviru različnih družb različno sprejeta in razumljena. Če pogledamo pripadnost človeka določeni religiji, lahko jasno uvidimo to razliko. Muslimani bodo na primer v Saudski Arabiji ali Kuvajtu vladajoča skupina, ki je dominantna in se tako tudi obnaša. Če to primerjamo s statusom muslimanov v nekaterih drugih državah, med katerimi je tudi Slovenija, pa je situacija popolnoma drugačna. Muslimani, ki so v Sloveniji manjšina, so veliko krat sprejeti kot stigmatizirana skupina. O tem piše Coleman: »Neskončna raznolikost človeških značilnosti daje slutiti, da je to, kar je nezaželeno oziroma stigmatizirano, močno odvisno od socialnega konteksta in je do določene mere arbitrarno določeno« (Coleman v Ule 1999:199). Zato, da določena stvar postane stigmatizirana pa je potrebna drugačnost, ki jo loči od ostalih pripadnikov dominantne kulture. Stigmatizacija ali občutek stigmatiziranosti je posledica socialne primerjave, zato stigma predstavlja kontinuum nezaželenih razlik, ki so odvisne od mnogih dejavnikov: geografska lokacija, kultura, stopnja življenjskega cikla. Coleman ugotavlja, da stigma izhaja iz razlik ter, da je vsako značilnost ali razliko potencialno mogoče stigmatizirati (1999: 200-201). Tako je določena vera hkrati stigmatizirana, v neki drugi kulturi pa dominantna. Posledice stigmatizacije za vero niti niso toliko pomembne kot za posameznika, saj lahko stigmatizacija pripelje do socialne izolacije, ki nenazadnje spremeni tudi samopodobo in uniči samozavest posameznika. Po svoje stigma predstavlja neke vrste socialno smrt. Nestigmatizirani ljudje s stigmatiziranjem in socialnim zavračanjem pogosto obravnavajo stigmatizirane ljudi, kot da so nevidni, ne obstajajo ali so mrtvi.

Ljudje imajo občutek, da lahko z izolacijo posameznikov izolirajo tudi problem (Coleman v Ule 1999: 219). Coleman piše, da je najbolj škodljiva posledica prenašanja stigme, da lahko stigmatizirani ljudje razvijejo enake zaznavne probleme kot jih imajo nestigmatizirani ljudje.

Zdi se, da je strah tisto, kar daje stigmi njeno intenzivnost in resničnost (Coleman v Ule 1999:209).

5. Vpliv množičnih medijev na konstrukcijo realnosti

Množični mediji ponujajo vsebine in znanja, ki so pomembna za nacionalno identifikacijo posameznika. Mediji izbirajo vsebine in jih v družbi širijo, ljudje pa jih izbirajo in sprejemajo. Množični mediji imajo odločilno vlogo pri oblikovanju mnenj o dogodkih in ljudeh, o katerih pripadniki neke družbe nimajo alternativnih informacij in ne osebnih izkušenj. Tako mediji velikokrat vplivajo na oblikovanje mnenj o manjšinskih skupinah in drugačnih, ki živijo z večino. Take skupine so ponavadi izločene, pripadniki večinske družbe nimajo stikov z njimi. Mediji so tako edini vir informacij, preko katerega pripadniki večine dobijo informacije in si ustvarijo vtis o manjšinah (Volk 1996: 32). To je lahko velikokrat nevarno, saj pomeni, da lahko novinarji stereotipno dojemanje določene zadeve ali dogodka, s svojim poročanjem prenesejo tudi na občinstvo množičnih medijev.

Tisk ima s tem, ko izbira teme in ko določene dogodke opisuje, drugih ne, s poudarjanjem in z izpostavljanjem določenih tem, s pretiravanjem, z opisovanjem in s stilom, pomembno vlogo pri definiranju družbenega položaja. To pa vpliva na to, kako javnost razume ta položaj (van Dijk 1991: 42).

Pri tem je pomembno poudariti tezo, ki jo v svojem članku z naslovom *What is discourse* izpostavlja Vivien Burr, in sicer da to, kar povemo ali napišemo, ni odraz naših mnenj in stališč, ampak je *odraz diskurza in plod kulture, v kateri bivamo* (1998: 50). Določene diskurze sprejemamo kot splošne resnice, k čemur nedvomno pripomorejo mediji. Pri opredeljevanju islama so nekateri stereotipi tako zakoreninjeni, ker jih med drugim tudi mediji nenehno objavljajo (in medijem ljudje večinoma slepo verjamejo), da jih ljudje dobesedno jemljejo kot pravo resnico, brez kančka dvoma, da gre za stereotip. Pri opredelitvi pomena množičnih medijev na ljudi ni zanemarljiva niti teorija spirale molka, ki jo je razvila Noelle-Neumann. Pravi, da je tudi strah pred izolacijo eden pomembnih dejavnikov in vzrokov, zakaj manjšinska mnenja ostanejo neizražena (Noelle-Neumann v Splichal 1997: 96). In ne samo, da ostanejo neizražena, ampak tudi strah in sram je posameznike izraziti mnenje, ki niso v skladu z večinskim. Nedvomno je v Sloveniji veliko ljudi, ki so za to, da islam in muslimani dobijo svoje pravice in zgradijo džamijo, a takšna mnenja precej redko

zasledimo v množičnih medijih. Burrova pravi, da splošna resnica postanejo predvsem zadeve, ki so v interesu prevladujočih elit oziroma močnih družbenih skupin. Dodaja tudi, da dominantnost nekega diskurza ni trajna in da ga lahko zamenja drugi (1998: 55). Pri oblikovanju dominantnega diskurza o določeni temi pa imajo mediji nedvomno zelo pomembno vlogo.

Ravno zato je za novinarje pomembno, da so previdni pri odločanju o tem, kako poročati in kakšna jezikovna sredstva izbrati.

Koširjeva navaja rezultate anket, po katerih večina uporabnikov medijske podobe sprejema kot ogledala, v katerih se zrcali svet. »Številne ankete kažejo, da ljudje verjamejo, da množična občila prinašajo izsek iz stvarnosti, da govorijo o tem, kar se je v resnici zgodilo« (Košir 2003: 89). Ona to ocenjuje kot iluzijo. Nadalje dodaja, da interpreti, ki producirajo novinarski diskurz, realnosti ne interpretirajo po dogodkih, ki realnost tvorijo, temveč se ravna po pomenih, ki so tem dogodkom že podeljeni. Šele s percepcijo teh pomenov smo sposobni osmišljati svet, ga skonstruirati tako, da je berljiv za množična občila (Košir 2003: 90). O džamiji se sicer govori, a pravega medijskega pritiska (s katerim se da marsikaj doseči) pravzaprav ni.

Zavedanje, da mediji ne odsevajo družbene realnosti, ampak jo konstruirajo, je zelo pomembno. Koširjeva ugotavlja, da so množični mediji s konstruiranimi podobami o realnosti med odločilnimi oblikovalci naših vrednot in življenjskih slogov. S stereotipi in klišeji oblikujejo naša stališča, s tem ko predpostavljajo določene modele ravnanj, jih legitimizirajo in postavljajo okvir za pravilno in dobro (2003: 74). Gre za izjemno velik pomen, saj ne samo, da ne odsevajo realnosti, ampak jo ustvarjajo, nam tudi dajejo okvir in opravičilo za morda napačno razmišljanje ali ravnanje. Določene stvari skozi medije postanejo sprejemljive. To dokazuje dejstvo, da na primer nasilje med otroki postaja zabavno, nenazadnje so najbolj priljubljene računalniške igrice, povezane s pretepanjem, streljanjem ipd. K temu so pripomogli tudi določeni mediji, ki včasih opravičujejo nasilje v družbi. Posebej velik pomen ima televizija, saj je najbolj privlačen medij za večino ljudi.

Koširjeva ugotavlja, da je izjemno učinkovit medij zato, ker gledalca pritegne v svojo navidezno resničnost, da z vidom in sluhom doživlja njene podobe in ima občutek, kot »da je tam«, sredi dogodkov, ki jih lahko pričara ekran. Ob tem dodaja, da se raziskovalci strinjajo, da ima televizija močne učinke na gledalce, ki jih je treba preučevati, saj pomembno sooblikujejo posameznikovo in kolektivno zavest (1996: 43).

6. Televizijski žanr

Kot ugotavlja Lutharjeva, razumemo televizijski žanr kot rutinizacijo načinov proizvodnje, utrjenih v določenih tipih programov. Te tipe prepoznavajo tako ustvarjalci kot tudi gledalci televizijskih programov, sam žanr pa delno določa strategije in reakcije občinstva. Fiske (v Luthar 1992: 33-34) opredeljuje žanr kot »vrsto prepoznavnih paradigmatskih lastnosti, znotraj katerih je klasificiran celoten output določenega medija«. Tako, kot pri komediji še preden jo začnemo gledati, pričakujemo veliko dozo smeha, pri televizijskih okroglih mizah, kot so Trenja, že vnaprej vemo, da bomo priča prepiranju, podajanju različnih argumentov in zelo energični razpravi, ki jo seveda usmerja voditelj oddaje, ki stremi k temu, da so si mnenja sogovornikov čim bolj nasprotujoča. Pomembno je poudariti, da večina televizijskih ustvarjalcev daje poudarek temu, kako občinstvo zabavati in ne toliko informiranju. Pri komercialnih televizijah to počnejo iz želje po čim večjem številu gledalcev in posledično tudi oglaševalcev. Zaskrbljujoče pa je dejstvo, da nacionalna televizija kot javni servis na nek način posnema komercialno in na ta način poskuša postati podobna njej.

Že sama agenda setting oziroma izbor dogodkov, o katerih poročamo na neki način, določa pomembnost le-tega. Lutharjeva ugotavlja, da poročanje o aktualnih dogodkih, ta funkcija televizije, ki je najbolj podvržena ideologiji televizijske objektivnosti, ni posredovanje obstoječe realnosti, temveč njena reakcija, družbeni proces njene reprezentacije (1992:17-20). O delovanju medijev pa obstajajo različne teorije, ki vpliv medijev na posameznika različno razumejo.

6.1 Televizijske okrogle mize

Kot pri vseh ostalih žanrih, so tudi pri televizijskih okroglih mizah, že vnaprej znane prvine, s katerimi se bomo srečali ob gledanju. Bourdieu ugotavlja, da poznamo resnično lažne in lažno resnične okrogle mize.

Seznam gostov, ki se pojavljajo v televizijskih okroglih mizah, ponavadi ni dolg. Predvsem strokovnjaki določenih področij in politiki se pogosto pojavljajo. Krog stalnih gostov je precej širok. »Pravzaprav je krog stalnih televizijskih gostov zaprt krog medsebojnih znanstev, ki delujejo po logiki stalne samookrepitve« (Bourdieu 2001: 27-28).

To vsekakor lahko apliciramo na oddajo Trenja, ki sem jo analizirala. Tako politiki, strokovnjaki, komunikologi, publicisti kot tudi laiki se v oddaji pojavljajo večkrat. Pomembna značilnost televizijske okroglih miz je, da med posamezniki, ki sodelujejo v oddaji, poteka napet razgovor, kjer se mnenja sodelujočih precej razlikujejo. Ravno to je tudi cilj ustvarjalcev oddaje, najti posameznike, ki si bodo pred kamerami upali predstaviti svoje mnenje in nasprotovati mnenju drugih. Za ustvarjalce so najboljše oddaje tiste, v katerih pride tudi do prepiranja. Pogovor se vrti okrog ene teme, ki je vsem, tako sodelujočim kot tudi gledalcem, predstavljena že na začetku pogovora. Trenja s ponavadi začnejo že s prispevkom, v katerem je predstavljena tema pogovora in odločitev, zakaj se je o tem potrebno pogovarjati ter kakšni so argumenti za in proti. Na koncu vsake oddaje voditelj predstavi tudi ugotovitve, do katerih so med debato prišli. Dobra okrogla miza je tista, ki je konstruktivna in obrodi sadove. Pod medijskim pritiskom sodelujoči obljubijo stvari, ki bi se jih kasneje morali držati, že zaradi tega, da ohranijo kredibilnost, kar je posebej za politike zelo pomembno. Kot ugotavlja Slavković, sta tok in uspeh diskusije v veliki meri odvisna od novinarja oziroma voditelja okrogle mize oziroma od vprašanj, ki jih postavlja. Predvsem pa od tega, ali mu uspeva slediti argumentom sogovornikov in ali je sposoben med sodelujočimi vzpostaviti debato. Pri tem pa ne sme dovoliti, da bi katerokoli vprašanje ostalo neodgovorjeno, za odgovor se mora, če je to potrebno, izboriti (Slavković 1981: 245).

Ena izmed nevarnosti okroglih miz, ki potekajo v živo, je ta, da se v kopici mnenj, ki se izrazijo v oddaji, lahko rdeča nit pogovora izgubi in postane nejasna. Za to je odgovoren voditelj, ki v Trenjih precej dobro usmerja debato, da teče v smeri, v kateri on želi, da teče. Iz vsega navedenega lahko sklepamo, da je vloga voditelja v takšnih diskusijah zelo velika. Pomembno pa je, da se tega tudi sam zaveda in da skrbi za informiranost bolj kot za zabavo gledalcev.

6. 2 Učinkovitost televizije

Televizija, ki sodi med najbolj priljubljen medij, zaradi svojih značilnosti in želje po gledanosti velikokrat predstavlja tudi kopico nevarnosti, saj lahko novinarji s svojim poročanjem povzročijo strah, nestrpnost in nelagodje. Posebej je treba biti pozoren pri poročanju o delikatnih temah, med katere sodijo tudi manjšine.

Pečjak ugotavlja, da gre za najučinkovitejši medij, ki je za gledalce virtualna realnost (umetna stvarnost), ker mu omogoča, da dogodke doživlja z vidom in sluhom, kot »da je tam«. Po Pečjakovem mnenju (1995: 165) ima televizija naslednje psihološke prednosti:

- Pričara stvarnost bolj kot katerikoli drugi medij. Gledalci se zlahka identificirajo z junaki in tako zadovoljujejo svoje skrite potrebe, uresničujejo namene in dosegajo cilje.
- Televizijo gledajo posamezniki skupaj z drugimi ljudmi, največkrat v družinah, včasih pa tudi v prijateljskih družbah in javnih prostorih. Pri tem pride do socialne indukcije. Mnenja posameznikov se prenašajo na druge gledalce. Indukcija se nadaljuje drugega dne pri razgovorih na delovnih mestih in s prijatelji.
- Televizija vpliva podobno kot hipnoza. Pred TV sprejemniki so gledalci pasivni sprejemniki novic, pogosto napol dremajo, zavest je oslABLJENA in podzavest ojačena.

Naštete psihološke prednosti televizije pa lahko predstavljajo tudi nevarnost. Gledalci večinoma jemljejo novice brez kritičnega pogleda na njihovo nastajanje, kot resničnost, dejansko stanje in ne kot možno novinarsko konstrukcijo. Slika, ki spremlja novinarjevo besedilo ob novici, lahko zavajajoče predstavi dogodek v drugačnem kontekstu, kot se je dejansko zgodil. Gledalec pa tega ne opazi. Posebej pri poročanju o delikatnih temah, med katere nedvomno sodi poročanje o pripadnikih različnih ver, obstaja nevarnost, da mediji predstavijo napačno sliko dogajanja.

Mediji so k napačni prezentaciji islama in muslimanov prispevali levji delež. Zdi se, da dobrih novic povezanih z islamom sploh ni, poroča se edino o negativni novicah, kot so teroristični napadi ipd.

7. Omejitev nestrpnosti v zakonodaji in kodeksu

Ugotovili smo že, da so novinarji varuhi družbe, ki realnosti ne odsevajo, ampak jo konstruirajo, tako kot oni želijo, da jo mi dojamemo. Ravno zato je njihov vpliv na posameznikovo dožemanje tako velik. Moči, ki jo imajo se novinarji morajo zavedati, saj lahko v nasprotnem primeru povzročijo nepopravljivo škodo. Paziti morajo predvsem na izbor

tem, o katerih poročajo in uporabo besed, s katerimi podatke, ki jih zberejo predstavijo javnosti.

Pomen ne leži v samem predmetu, osebi ali reči, niti ga ne najdemo v besedi. Mi sami smo tisti, ki ga tako močno utrdimo, da se nam sčasoma zdi naraven in neizogiben. Pomen konstruiramo s pomočjo sistema reprezentacije. Pomeni so tako močno zakoreninjeni v naši glavi, da enostavno natančno vemo, kaj določena beseda pomeni. Hall pravi, da so eden od načinov, razmišljanja o kulturi, skupni konceptualni zemljevidi, skupni jezikovni sistemi in kodi, ki urejajo odnose prevajanja med njimi (Hall v Luthar, Zei, Hardt 2004: 35-41). Ravno te kode in sisteme morajo novinarji dobro poznati in vedeti, kaj dejansko pomenijo besede, ki jih uporabljajo in kakšno zaznamovanost imajo. Predvsem pri poročanju o delikatnih temah bi se morali izogibati rabi tistih, ki imajo negativno stilno zaznamovanost.

Tako za »varuhe družbe« kot za vse druge državljane velja določba, ki je zapisana v 63. členu Ustave Republike Slovenije: »Protiuslavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva ter nestrpnosti. Protiuslavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni« (http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html). Nespoštovanje teh določb v novinarstvu je še veliko bolj nevarno za družbo, kot če nestrpno držo izražajo navadni državljani v zasebnem pogovoru.

Tudi v **kodeksu novinarjev** iz leta 2002 je v 23. členu zapisano: »Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom in stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj niso dopustni« (<http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php>).

Kljub temu, da tako kodeks novinarjev RS kot tudi slovenska Ustava prepovedujeta diskriminacijo in razpihovanje nestrpnosti, je poročanje slovenskih medijev veliko krat neskladno s temi določbami. Novinarji velikokrat, ne da bi pomislili na posledice, ki jih lahko ima izbira njihovih retoričnih sredstev, zavzamejo nestrpno držo do določenih problemov v družbi in na ta način vplivajo na javno mnenje o tej zadevi.

Tudi Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) je leta 2002 v svojem drugem poročilu o Sloveniji izpostavila problem muslimanov v Sloveniji:

»ECRI opaža, da obstaja nekaj zaskrbljujočih vprašanj, na primer glede primernih verskih objektov za muslimane. Muslimanska skupnost nima džamije in prostori, ki jih trenutno uporablja za verske objekte, niso primerni za te namene. ECRI je bil obveščen, da muslimanska skupnost že več let prosi za dodelitev zemljišča za izgradnjo džamije. Čeprav so oblasti že dodelile zemljišče, pa se gradnja džamije še ni začela, kar naj bi bila posledica administrativnih zaostankov. ECRI močno poziva oblasti, da zagotovijo primerne prostore tako muslimanski skupnosti kot vsem ostalim manjšim verskim skupnostim. ECRI meni, da bi glede na manifestacije nestrpnosti do muslimanov s strani večinskega prebivalstva, h katerim spodbujajo tudi mediji, to pripomoglo k boljšemu razumevanju in strpnosti do in med različnimi verskimi skupnostmi v Sloveniji. Na splošno opozarja na svoja Splošnopolitična priporočila številka 5 glede boja proti nestrpnosti in diskriminaciji do muslimanov, ki vsebujejo niz navodil in načel, ki jih je treba upoštevati na tem področju.« (http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Slovenia/Slovenia_CBC2_slovenian_pdf.pdf, dostopno dne 04. 01. 2007)

ECRI v svojem priporočilu med drugim opozarja na vlogo medijev pri spodbujanju nestrpnosti. Obenem poziva tudi oblasti, da zagotovijo primerne prostore za muslimane. Kljub priporočilu in vsem konvencijam, pa se v Sloveniji odločitve povezane z izgradnjo džamije in poročanju o njej, še niso premaknile.

7. 1 Mediji in ustvarjanje nestrpnosti

O tem, da je takšna ali drugačna vrsta nestrpnosti do islama prisotna v skoraj vseh Zahodnih družbah, ni dvoma. Kljub temu pa je posploševanje, da so vsi prebivalci določene države do muslimanov nestrpni, več kot nepravilno. Zanimivo pri nestrpnosti je dejstvo, da ljudje v večini primerov svojega negativnega naboja do drugačnih, skoraj nikoli ne priznajo.

Pri nestrpnosti gre za intoleranco do določene zadeve, posameznika ali dogodka, za človeka, ki mu manjka razumevanja do drugače mislečih. Ksenofobija pa je zaznamovana s sovraštvom in nestrpnostjo do drugih.

Leskoškova ugotavlja, da nestrpnost pomeni nespoštovanje prepričanj in življenjskih praks drugih. Pomeni, da so nekateri ljudje obravnavani drugače zaradi svojih religioznih prepričanj, svoje seksualnosti ali celo zaradi svoje obleke ali las (http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/zbornik_JKN/ZBORNIK.pdf).

O ksenofobiji piše Kuzmanič, v Poročilu skupine za spremljanje nestrpnosti. Ksenofobiji dodaja pomembno razsežnost, in sicer medije. »Medijski konsenz in neobstoj ksenofobije in rasizma v Sloveniji v tukajšnjih medijih je kvalitativno soroden tistim izdelkom, ki ksenofobne in rasistične izdelke proizvajajo« (2001: 56). Ksenofobija je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena kot »*sovraštvo, odpor do tujcev in tujega*: članek obravnava ksenofobijo pri posameznih narodih« (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ksenofobija&hs=1).

Če je torej ksenofobija odpor do tujcev in tujega, bom kasneje v analizi oddaje Trenja pokazala, da je velik del vprašanih Slovencev do islama ksenofoben in nestrpen. Tudi na drugih področjih drugačnosti v Sloveniji stanje ni veliko boljše. Podobna zadeva, kot se je dogajala oziroma se dogaja v Sloveniji z izgradnjo džamije, se je odvijala v letih 2000 in 2001, ko je v Sloveniji bilo veliko prebežnikov. Kljub temu, da je to skupina ljudi, do katere ponavadi čutimo sožalje, se je pokazalo, da meje tolerantnosti le niso tako široko zastavljene. Do stvari, ki so oddaljene od nas, smo večinoma tolerantni in polni razumevanja, ko pa bi lahko kaj naredili in ko je drugačnost v naši bližini pa se diskurz bistveno spremeni.

Veliko vlogo pri ustvarjanju nestrpnosti so tako pri izgradnji džamije kot v diskurzu o prebežnikih ustvarjali nekateri mediji in novinarji. O tem piše Jalušičeva: »Konec leta 2000 in v začetku leta 2001 se je v medijih vzpostavil izrazito stigmatizacijski in diskriminacijski diskurz o t. i. prebežnikih. Nedvomno je bil povezan tudi z drugimi diskurzi, tako z institucionalnimi, torej z govorom nekaterih državnih uradnikov, kakor tudi z domnevnim 'ljudskim' diskurzom, torej z govorom nekaterih iniciativ prebivalcev proti naseljevanju prebežnikov. Novinarji v tiskanih medijih so (kot nekateri v elektronskih, prim Kotnik 2001) predvsem povzemali in predstavljali 'glas ljudstva' rezultat tega pa so bile številne javne ksenofobne izjave in zapisi sovražnega govora« (Jalušič 2001: 40). S tem stavkom bi lahko opredelili tudi situacijo z izgradnjo džamije. Še bolj nevarno kot medijsko izražanje ksenofobije pa je legitimizacija sovražnosti, ki jo povzroči tovrstno dejanje v glavah ostalih ljudi.

7. 2 Odgovornost novinarjev

O tem, da je odgovornost novinarjev pri njihovem poročanju zelo velika in da morajo biti zelo pozorni pri izboru besed in načinu poročanja, ni dvoma. O novinarski svobodi je bilo veliko razprav. Kot piše Keane, je bil zgodnje moderni tisk sredstvo za ponovno predstavljanje

mnenj. »Natanko zato, ker je služil za posrednika, je tisku neprestano grozila nevarnost nerazsodnega in neodgovornega komunikiranja« (Keane, 1992: 51). Zelo pomembna misel, ki jo izpostavi, natančno opredeli do kod sežejo pravice in odgovornosti novinarjev, je iz znamenitega in vplivnega trakta *Of Freedom of Speech* (1970), ki sta ga napisala John Trenchard in Thomas Gordon: »Brez svobode misli ne more biti modrosti; in ne more biti javne svobode brez svobode govora; kar je pravica vsakega človeka **dokler z njo ne prizadene ali omejuje pravice drugega**; in to je edina ovira, ki naj jo trpi, edina meja, ki naj jo pozna. Ta sveti privilegij je tako pomemben za svobodne vlade, da varnost lastnine in svoboda govora vedno sodita skupaj; in v tistih nesrečnih deželah, kjer človek lastnega jezika ne more proglasiti za svojo last, lahko le redko proglasi za svojo last karkoli drugega« (v Keane 1992: 52).

S to trditvijo se v celoti strinjam, saj menim, da absolutna svoboda govora, ki omejuje ali žali drugega, ni sprejemljiva. Posebej pazljivi pri tem morajo biti novinarji, ki kot pravilno ugotavlja Koširjeva prav nič ne odslikavajo, temveč konstruirajo *lastno realnost*.

»Kaj gledamo na TV, poslušamo po radiu oziroma beremo v časopisih, je pogosto manj odvisno od dogodka, ki se je zgodil, bolj pa od tistega, ki ga je interpretiral. Sleherni sporočilo je namreč že interpretacija« (Košir 2003: 48). Po mojem mnenju je ravno to največja past množičnih medijev, saj lahko svojo vlogo, hote ali nehote, izkoristijo in povzročijo zmešnjavo v glavah ljudi. Veliko ljudi namreč verjame, da je prava resnica tista, ki jo posredujejo mediji, in če so torej mediji sovražno nastrojeni, na ta način dajo javnosti vedeti, da je prav, če se tudi oni tako obnašajo. Nenazadnje so mediji tisti, ki konstruirajo realnost.

8. Razlikovanje MI:ONI

Temeljni mehanizem vzpostavljanja načela drugega je forma MI:ONI. Za razliko od obrazca MI:VI, ki prepozna enakost in spoštovanje drugega, predpostavlja dehumanizacijo in dekulturnizacijo vsakokratnega drugega (Kuzmanić 1999: 67). Gre za to, da drugačne ponavadi označimo kot nevarne, manjvredne, neprilagodljive, medtem ko smo MI »normalni«. Ta oblika je bila še kako prisotna pri poročanju o islamu. Kot pravi Kuzmanić, so v »pivskem« diskurzu ONI vedno neka gmota, množica. Dodaja, da ONI kot izdelek dehumanizacijsko-dekulturnizacijskega ideološkega pristopa ne samo, da niso individuumi, tudi kot kolektiviteta ne morejo funkcionirati. »Nastopajo kot nezdiferencirana gmota par excellence, ki ji še najbolj

ustreza 'živalska oblika prikazovanja', torej kot nekakšen 'mrčes', 'sodrga', ali kratko malo kot 'krdelo', 'jata' in, še bolj dehumanizirano, le še kot blago« (Kuzmanić 1999: 67).

Kuzmanić poudarja, da je raba MI:ONI dobro premišljen in visoko adrenalinski rasistični izdelek. Dodaja tudi, da je vojna na področju nekdanje Jugoslavije poučila o tem, da »vprašanje nasilja in ubijanja ni povezano zgolj s tistimi, ki neposredno morijo, z njihovo ubijalsko rokodelsko spretnostjo, pač pa tudi in predvsem s tistimi, ki v glave in, če hočete srca morilcev, sadijo sovraštvo in tako povzročajo in usmerjajo samo možnost morije« (Kuzmanić 1999: 68). Pri rabi relacije MI:ONI, namesto MI:VI gre torej za izražanje manjvrednosti skupine, ki jo označujemo kot ONI. Gre za nas, ki smo v relaciji z njimi »bolj normalni«. Slovenski novinarji se na vsakem koraku poslužujejo rabe kazalnih zaimkov ONI, in s tem na nek način zavestno ali nezavestno ustvarjajo nestrpnost.

O tem, zakaj so vsi nacionalistični predsodki in sovražnost leta 1992 v Sloveniji našli plodna tla, piše v svojem članku Hardt: »Razlog za to je v glavnem nezaposlenost, politična nestabilnost in stalna negotovost glede prihodnje uspešnosti gospodarstva, pa tudi način, kako uradna politika obvladuje in nadzoruje pritok beguncev v Slovenijo« (Hardt, 1992: 785).

S to trditvijo se ne strinjam, saj se zdi, kot da avtor išče opravičilo za nekaj neopravičljivega. Sovražnost in nestrpnost nista nikakor opravičljivi z argumenti, ki jih navaja. Zaradi »nezaposlenosti, politične nestabilnosti in stalne negotovosti glede prihodnje uspešnosti gospodarstva« ljudje nikakor ne smejo biti nestrpni. Ti argumenti so sami po sebi nesmiselni in so izgovor za nestrpnost. To dejansko pomeni, da lahko nekomu uničujemo življenje in ga izoliramo iz družbe, potem pa se sklicujemo na to, da nas skrbi gospodarska nestabilnost. Hardtovi argumenti v tem primeru nikakor niso utemeljeni.

9. Analiza oddaje »Trenja« z naslovom »Džamija«

V oddaji Trenja z naslovom »Džamija« se vidi izrazito negativen odnos nekaterih sodelujočih v oddaji, pa tudi anketiranih do izgradnje džamije, zaradi česar sem se tudi odločila analizirati to oddajo. Oddaja se mi je zdela zanimiva tudi zato, ker je, sodeč po anketi, bila ena najbolj gledanih, kar kaže na to, da ljudi ta tema zanima. Hkrati je tudi odstotek glasovanja pomemben, saj kaže izrazito negativen odnos večine Slovencev do izgradnje džamije.

Sicer pa oddajo Trenja na komercialni televiziji POP TV že od prvega predvajanja oddaje vodi novinar, Uroš Slak. Oddaja je na sporedu ob četrtnih ob 20. uri, obravnava pa zelo širok spekter različnih tem. Gre za aktualne dogodke, ki se najpogosteje odvijajo v Sloveniji in zanimajo širšo javnost. Voditelj s sogovorniki debatira o temi, ki si jo izbere, značilnost oddaje pa je, da se v njej mnenja sogovornikov precej razlikujejo. Na eni strani so zagovorniki, na drugi nasprotniki določene zadeve.

Oddaja, ki sem jo analizirala je bila na predvajana 23. januarja 2003, ob 20. uri in je trajala nekaj več kot 60 minut.

Pričela se je s kratkim povzetkom oddaje, ki je podobna anketi in predstavi določene argumente tako zagovornikov kot tudi nasprotnikov džamije. Sledi uvod voditelja, Uroša Slaka, ki v nekaj stavkih napove o čem bo govor ter še enkrat predstavi glavne argumente nasprotnikov in zagovornikov.

Za tem je sledil prispevek novinarko, Petre Kerčmar, v katerem predstavi muslimansko družino Alagić, ki živi v Grosuplju in se večkrat na teden pelje v molilnico v Ljubljano.

Takoj za tem se novinarka Petra Kerčmar pogovarja z vrtničkarji, ki jasno povedo, da so proti izgradnji džamije. Tudi oni imajo podobne argumente proti izgradnji kot Jelinčič, saj menijo, da ne sodi v »ta kulturni prostor«.

Nekateri tudi naravnost povedo, da niso proti samo zato, ker bi se naj gradila na njihovih vrtničkih, ampak da tudi nasploh ne podpirajo izgradnje džamije v Sloveniji.

Eden izmed najemnikov vrtničkov, Avgust Vasle, pravi: *»Ne govor't o džamiji. To naj bi bil velik kulturni center. Po mojem odskočna deska za Evropo«.*

Drugi najemnik vrtnička, Andrej Setnikar, pove: *»Mi govorimo kot krajani, ne kot vrtničkarji, proti džamiji«.*

Za tem se pogovor nadaljuje v studiu, kjer govorniki predstavljajo svoje argumente in odgovarjajo na vprašanja Slaka.

V oddaji so sodelovali:

Roman Jakič iz Liberalne demokracije Slovenije, **Zmago Jelinčič Plemeniti** iz Slovenske nacionalne stranke, **Osman Džogić** takratni slovenski mufti, **Danica Simšič**, ki je takrat

opravljala funkcijo županje Mestne občine Ljubljana, **Mihael Jarc**, ljubljanski mestni svetnik, **Ahmed Pašić** iz Islamske skupnosti, **dr. Srečko Dragoš**, sociolog, **dr. Drago Ocvirk** iz Teološke fakultete ter **Nace Novak**, predsednik Društva vrtičkarjev, ki so bili proti džamiji, ker je bila ena izmed predvidenih lokacij gradnja na vrtičkih, za katere so oni imeli najemne pogodbe.

10. Argumenti *proti* izgradnji džamije v Sloveniji

Kljub temu, da nasprotniki izgradnje džamije v oddaji dobijo precej veliko časa za podajanje svojih argumentov, se ti večinoma ponavljajo. Zelo malo je tehničnih in prepričljivih argumentov, ki bi bili sprejemljivi. Tisti, ki nastopajo kot nasprotniki izgradnje džamije, sicer večinoma podkrepijo svoja mnenja, a ne gre za trdne dokaze, temveč bolj za njihova osebna prepričanja.

Veliko argumentov proti izgradnji džamije v Sloveniji je izpostavil Zmago Jelinčič Plemeniti, ki že na samem začetku oddaje jasno pove, da je proti izgradnji:

»Glejte, jaz nisem proti temu, da bi komerkoli kratili veroizpoved. Veroizpoved je jasna, odprta, prosta in dovoljena vsakomur, kakršna pač želi. V Sloveniji imamo 31 verskih skupnosti in predstavljajte si, da bi vsaka verska skupnost, ki ne sodi v ta kulturni prostor začela graditi svoje objekte ...« (podčrt. Dž. B.)

Prvi argument, ki ga podaja, je precej nerazumljiv. Določiti, kaj sodi v kateri kulturni prostor in kaj ne, je zelo težko. Konec koncev kulturni prostor niti ne opredeli; gre za Zahod ali zgolj slovenski kulturni prostor? Glede na število muslimanov v Sloveniji je najverjetneje neutemeljeno trditi, da sem ne sodi džamija. Kulturni prostor je prostor ljudi in če v Sloveniji živi skoraj 50 tisoč muslimanov je najbrž na mestu trditev, da Jelinčičev argument ne pravno ne formalno ne drži.

Tudi drugi argument, ki ga podaja Jelinčič, se delno navezuje na prvega, dodaja pa še drugo razsežnost:

»Jaz sem za to, da imajo muslimani molilnice in jih imajo. Mislim, da jih imajo registriranih v Sloveniji 18, in nisem pa za to, da bi gradili v Sloveniji džamijo, ki ne sodi v ta prostor. In še nekaj bi povedal: v Zagrebu imajo muslimani ogromen kulturni center, ki je eden od večjih v Evropi, skupaj z džamijo, in vendar v ta kulturni center ne prihaja toliko muslimanov. Čeprav jih je na Hrvaškem registriranih bistveno več kot v Sloveniji ...«

Gre za primerjanje Slovenije s Hrvaško, kar je precej nesmiselno, saj Hrvaška ima džamijo, Slovenija pa ne (Priloga A). Ob tem je zanimivo poudariti, da Jelinčič pravi tudi, da za molilnice je, za džamijo pa ne. Ob tem še enkrat poudari pomen kulturnega prostora. Svoje teze niti v tem primeru ne podkrepí s tehtnimi argumenti, niti ne razloži natančneje, zakaj je za molilnice in ne za džamijo ter v čem je po njegovem mnenju sploh razlika.

Še bolj banalen razlog proti izgradnji džamije je ta, da v Slovenijo ne sodi minaret, kar je precej smešno, če na primer gledamo, kako visoke so nekatere cerkve. Razlike skorajda ni.

Jelinčič pravi:

»Ta minaret ne sodi v krajevno, v krajevno, bi rekel, avtohtono krajevno strukturo slovenskega prostora ...«

Tudi tu ponavlja tezo, da džamija ne sodi v slovenski kulturni prostor. Ta teza je pravzaprav skupna vsem skoraj njegovim trditvam, vsaki pa doda še kakšen dodaten argument. Podobne argumente kot Jelinčič izpostavi tudi Jarc. Slak ga vpraša, ali nasprotuje gradnji džamije v Sloveniji.

»Ne, da ji nasprotujem. Jaz priznavam muslimanov vse njihove ustavne pravice kot jih zagotavlja Ustava, vendar pa tukaj ne gre zgolj za tehnično urbanistično vprašanje kot bi radi zadeve nekateri tu prikazal. Tudi tu so razlogi, zakaj džamije že 30 let ni v Ljubljani. Jaz se zavzemam za to, da bi muslimani dobili več manjših molilnic, tam koder je koncentracija muslimanskega življa večjega...«

Pravi, da muslimanom priznava ustavne pravice obenem pa je proti džamije, kar je nezdržljivo. Skoraj enako kot Jelinčič tudi Jarc pravi, da je za izgradnjo več manjših molilnic v Sloveniji. Podobno zavzemanje izrazi tudi Ocvirk, ki pravi:

»...Tukaj ni samo vprašanje verske svobode. Indžamija ni cerkev, mosala pa je primerljiva...«

Ocvirk in Jelinčič ne opredelita natančno, zakaj sta za več molilnic, za džamijo pa ne. Jarc pa to podrobneje razloži:

»... Ker pa se muslimani skupaj počutijo zelo močne, ker jih je velika množica skupaj, se zavzemam za to, da bi manjše molilnice gradili tam, kjer je koncentracija muslimanskega življa večja. S tem bi ustregli tudi samim muslimanom. Poglejte gospod iz Grosuplja se je pritoževal, da mora v Ljubljano ...«

S tem argumentom, ki nikakor nima podlage, ne samo da izraža svojo nestrpnost, ampak tudi napeljuje k nasilnosti muslimanov, obenem pa želi prikazati svojo navidezno skrb zanje.

Kasneje v oddaji doda tudi, da se Slovenci bojijo in da niso nestrpni, temveč samo previdni.

»... Slovenci so samo previdni. V zgodovini smo bili Slovenci večkrat, bi reku, ogroženi in tukaj gre za golo previdnost. Tukaj ne gre za hujskanje nikogar, Slovenci se samo boje, da se ne bi nekatere zadeve zgodle kot so se že v zgodovini. Da ne bi bila to zgodba o basni o lisici in ježu ...«

Ob izrazitem napeljevanju, da so muslimani nasilni, poskuša tudi prikazati svoje trditve kot dobronamerne, češ da skrbi za muslimane in da bo tako bolje tudi zanje. Ni pa to osamljen primer namigovanja na nevarnost islama. Tudi Ocvirk namiguje na potencialno nevarnost in posledice, ki bi jih lahko prinesla gradnja džamije v Sloveniji. Ob tem mu Jakič očita, da podžiga nestrpnost. Ocvirk pravi:

»Javnost mora biti dobro informirana, zato ker so ljudje prestrašeni. Kar pogledajte, kaj se vse dogaja z islamom. Pazite! Ljudje imajo pravico do varnosti in občutka varnosti. In to mora poskrbet politika ...«

Enega izmed argumentov proti izgradnji džamije, ki je precej drugačen od ostalih in smo ga redko slišali v diskurzu o izgradnji džamije, podaja Jelinčič. Namiguje na to, da si muslimani »ne zaslužijo« džamije tudi zato, ker v Sloveniji ni prevoda Korana:

»... Prva stvar, ki bi jo islamska veroizpoved morala imeti je ta, da je obred v slovenskem jeziku. Vendarle smo v Sloveniji. In prva zadeva, če bi jim šlo za vero, bi blo to, da bi jim nekdo prevedel Koran v slovenski jezik. Prevoda Korana v slovenski jezik še zdaj nimamo, pa čeprav pravite, da se že 30 let borite za postavitev džamije v Sloveniji ...«

Zanimivo je, da po celem svetu muslimani k Bogu molijo v arabskem jeziku, Jelinčič pa zahteva, da bi se to v Sloveniji spremenilo, kar je precej absurdno.

Med argumenti proti izgradnji džamije se je pojavljal tudi dvom o tem, katero pravo velja v islamskem centru.

Ocvirk namreč trdi, da v džamiji »slovensko pravo ne velja«.

Na to se naveže Slak in vpraša Džogića: »Ali velja na področju islamskega centra, ki bo zgrajen, velja slovensko pravo? Tu ni nobene dileme?«

Džogić odgovarja: *»Islamska skupnost je registrirana v RS in odgovarja za vse dejavnosti, ki se dogajajo pod njenim okriljem. Gre za populistično demagogijo in retoriko, ki vpliva na neinformirane ljudi. Zato ljudje brez kakršnihkoli razlogov odrekajo versko svobodo, zagotovljeno z vsemi mogočimi deklaracijami in moralnimi zakoni, določeni skupnosti katere pripadniki so državljani te države. Gospod Jelinčič brani Slovence pred Slovenci, slovenski muslimani so državljani te države.«*

Med nasprotniki izgradnje džamije so tudi vrtičkarji, ki imajo precej drugačne argumente kot Jelinčič, Ocvirk in Jarc. Njihovi argumenti so bolj praktične narave.

Slak predsednika vrtičkarjev Novaka vpraša:

»Gospod Novak, vi ste predsednik vrtičkarjev, slišali smo, ki nasprotujete gradnji džamije na tej lokaciji kot je sedaj. Županja pravi, da si bo prizadevala naprej. Boste vztrajali pri tem, je razlog to, da imate tam vrtičke, ali še kaj drugega?«

»Poglejte, kdo ne bi bil proti čemurkoli, kar bi se hotelo na naših vrtičkih postavljat proti kakršnikoli gradnji, če imamo sporazum, da imamo pravico to še koristit?! In možnost, da to pravico podaljšamo še za naprej. To je bila naša prva reakcija potem ko smo nenadoma

zvedl in ko nismo bili pravzaprav enakovredni muslimanom. So oni in urbanisti Ljubljane so pripravljali ta osnutek ne da bi mi kakorkoli vedl za to ...»

Argumenti Novaka se nanašajo predvsem na prostor, kjer bi džamijo gradili. Poudarja, da so proti zato, ker želijo na tem mestu imeti še naprej vrtičke in ne zato, ker »džamija ne sodi v ta kulturni prostor«. Nasprotno pa nekateri drugi vrtičkarji jasno povedo, da so nasploh proti izgradnji džamije.

11. Argumenti za izgradnjo džamije

Kljub temu da je izgradnja džamije ustavna pravica muslimanov v Sloveniji, se v oddaji zdi kot da se predstavniki muslimanov morajo opravičevati nasprotnikom in odgovarjati na njihove argumente. Kot zagovorniki izgradnje džamije so takrat v oddaji sodelovali Pašič, Džogič, Jakič, Dragoš in Simšičeva.

Jelinčič poskuša v preusmeriti debato in od muslimanov išče odgovore, zakaj ni prevoda Korana v Sloveniji, Dragoš ga prekine in pravi:

»Problem je džamija. Problem ni, da Korana ni v slovenskem jeziku. Problem je, da precejšen delež, tisoče državljanov Slovenije, nimajo prostora za oprav't svoje verske potrebe. In to je njihova Ustavna pravica ...»

Dragoš izpostavi zelo pomembno dejstvo, da je džamija Ustavna pravica muslimanov v Sloveniji. Na to se namreč veliko krat zavestno ali nezavestno pozablja.

Tudi Džogič poudarja, da muslimani v Sloveniji zahtevajo džamijo, ki je njihova legitimna pravica:

»Za nas je gradnja islamskega kulturnega centra predvsem pravno vprašanje. Zahtevamo lahko tisto, kar zagotavlja zakon, česar pa ni v zakonu, pa ne moremo niti zahtevati. Naše zahteve so legitimne, saj niso protizakonite, objekt pa potrebujemo.»

Eden zagovornikov izgradnje džamije je tudi Jakič, iz Liberalne demokracije Slovenije, ki mu Jelinčič večkrat očita, da v resnici ni zagovornik izgradnje ter da »tako govori, ker mora«.

Jakič pravi, da so namigovanja o nevarnosti islama neupravičena. Ocvirku na njegovo tezo, da je treba pogledati, kaj se dogaja z islamom po svetu, odgovarja:

»... S temi izjavami o varnosti in namigovanji o varnosti ali nevarnosti, o tem da bo džamija, seveda, Vi podžigate nestrpnost ...«

Tehten argument v prid izgradnji džamije podaja Simšičeva, ki pravi:

»... Slovenija oziroma z njo Ljubljana je edina država, kjer islamska verska skupnost nima svojih prostorov ...«

Dodaja tudi, da minaret ni problem in da se bodo o njem še pogovorili:

»Jaz osebno nimam nič proti minaretu, o višini se seveda da pogovarjat in tudi sama odločitev verske skupnosti je tista, ki bo povedala, ali se bo gradilo v dveh fazah. To je verjetno vse še stvar dialoga.«

Zelo pomembno dejstvo, ki ga večina sodelujočih v oddaji postavlja na stranski tir, je to, da so muslimani, ki živijo v Sloveniji, slovenski državljani, ki imajo enake pravice kot ostali Slovenci. To poudari tudi Jakič:

»... Kolega Zmago Jelinčič pozablja na dejstvo, da gre za slovenske državljanke in državljane, ki bi želeli met objekt, v katerem bi seveda molili in iz prispevka je bilo jasno, da nekateri že imajo ...«

Stavka ne dokonča, ker ga prekine Jelinčič.

Čeprav so se pojavljali tudi dvomi o tem, kdo bo financiral gradnjo džamije, Džogič jasno pove, da bo denar šel izključno od prostovoljnih prispevkov Islamske skupnosti.

12. Primerjava argumentov

Količina časa, ki so jo imeli na voljo zagovorniki izgradnje džamije v oddaji je primerljiva s časom govora nasprotnikov. Kljub temu pa je analiza argumentov pokazala, da je bilo podanih veliko več argumentov proti izgradnji. Ugotovila sem, da je bilo 18 argumentov proti izgradnji in 6 argumentov za izgradnjo džamije. Argumente, ki so si bili podobni in so se ponavljali sem združila, iz tabele pa je razvidno, v kateri smeri je večinoma tekla debata. Zagovorniki so večinoma zgolj replicirali na podane argumente nasprotnikov izgradnje.

Tabela 12. 1 Primerjava argumentov proti in za izgradnjo džamije

Argumenti <u>proti</u> izgradnji džamije	Argumenti <u>za</u> izgradnjo džamije
Džamija ne sodi v ta kulturni prostor	Ni prostora za opraviti verske potrebe
Na Hrvaškem ne prihaja veliko muslimanov v džamijo	Ustava: džamija je legitimna pravica muslimanov v Sloveniji
Minaret ne sodi sem	Gre za slovenske državljane in državljanke
Džamija ni cerkev, mosala pa je primerljiva	Izgradnjo bo financirala Islamska skupnost
Raje zgradimo več molilnic	Priporočilo ECRI-ja govori v prid izgradnje
Muslimani se skupaj počutijo močne	Druge evropske države imajo džamijo
Treba je biti previden	
Javnost mora biti dobro informirana preden zgradimo džamijo	
Ljudje so prestrašeni: pogledajte, kaj se dogaja z islamom po svetu	
Ljudje imajo pravico do občutka varnosti	
Nimajo obredov in prevoda Korana v slovenskem jeziku	

• Dvom o tem, katero pravo velja v džamiji	
• Vrtičkarji niso enakovredni muslimanom	
• Želeli bodo imeti proste dneve ob praznikih	
• Lokacija ni primerna	
• Šele začnemo skupaj živeti: raje še počakajmo z izgradnjo	
• Džamijo zahtevajo na podlagi napačne pravice: morali bi jo zahtevati na podlagi pravice do združevanja, ne pa pravice do verske svobode	
• Pred odločitvijo o izgradnji je treba izpeljati referendum	

Vir: lastna analiza

Primerjava argumentov, ki so se pojavljali v oddaji, jasno pokaže, da je veliko več argumentov bilo podanih proti kot za izgradnjo džamije v Sloveniji. Zagovorniki izgradnje džamije so se večinoma morali opravičevati, zakaj sploh želijo džamijo. Jasno je, da je džamija legitimna pravica muslimanov v Sloveniji, kar bi morali bolj poudarjati. Iz tabele je razvidno, da pri nasprotnikih izgradnje ni šlo za argumente, ki bi imeli pravno podlago, ampak bolj za natolcevanje in napeljevanje na nasilnost muslimanov ter s tem spodbujanje nestrpnosti.

13. Nepriznavanje odgovornosti

Neizogibno je bilo tudi podajanje žoge oziroma prenašanje odgovornosti med mestnimi oblastmi in državnimi politiki. Nobeden izmed odgovornih ni priznal niti dela krivde, ker džamije v Sloveniji ni.

Jarc pravi, da krivda ne leži na mestnih oblasteh:

»... Vroč kostanj porivat na nivo mestnega sveta v tako pomembnih vprašanjih je za mene, ni higienično. Glejte s temi zadevami bi se morali ukvarjat na višjem nivoju in s temi zadevami bi se morali ubadati ljudje, ki sem jih tukaj navedel ...«

S tem se strinja tudi Simšičeva:

»... Ljubljana je storila vse, na potezi je upravna enota, torej država, kajti edino soglasje, ki manjka je od države ...«

Jakič, ki reprezentira takratno koalicijo pa meni, da problem ni na državnem nivoju, ampak da se je zataknilo pri soglasju vodnega gospodarstva.

Slak ga vpraša:

»Gospod Jakič, se bom zopet obrnil na vas, vaša stranka ima v rokah, da tako rečem, vse zvođe oblasti, ali bomo, lahko rečem, v teh dveh letih do parlamentarnih volitev, 4 leta, do volitev nove županje, dobili v Sloveniji džamijo ali ne?«

Jakič odgovarja:

»No, seveda, odgovor na to vprašanje, je podala že županja. Rekla je in jaz sem tud to v enem od svojih intervenc povedo, daje seveda stvar samo še soglasja vodnega gospodarstva. Tam je problem, ali ali bojo ta džamija dvignjena in ali bo zalila tri hiše ali ne. Če bo seveda to soglasje vodnega gospodarstva prišlo, potem ni nobene ovire, da bi ta odlok prišlo med svetnike in svetnike in bi seveda v mesecu ali mesecu in pol lahko prišlo do diskusije ...«

Nasprotno meni Dragoš, ki pravi: *»Glavni krivec je LDS, ki je zavozla vse, kar je lahko in iz nič ustvar'la verske probleme.«*

14. Strategije argumentiranja

Erjavčeva, Hrvatinova in Kelblova ugotavljajo, da je temeljna značilnost sovražnega govora zanikanje nestrpnosti (2000: 25). »V Sloveniji kakor v večini sodobnih držav družbene norme in tudi zakonski predpisi prepovedujejo (odkriti) izražanje predsodkov ali diskriminacije. Govorci v vseh družbenih situacijah se vseh teh omejitev zavedajo, zato se pri negativnem

govoru o manjšini poskušajo zavarovati z različnimi strategijami, ki se tipično kažejo v izjavah kakršna je: *»Nič nimam proti Romom, ampak ...«*

Med tehnike argumentiranja sodijo: zanikanje nestrpnosti, blažitve, posploševanje, upravičevanje, obrnitev: obtožba žrtve, strategija protinapada: *»mi nismo nestrpni, drugi so«* in strategija grešnega kozla (2000: 25-34).

Podobna situacija kot z Romi, se dogaja tudi z muslimani in izgradnjo džamije v Sloveniji. Vse tehnike, ki jih uporabljajo mediji pri diskurzu o Romih, sem našla v sovražnem govoru nekaterih govornikov v oddaji Trenja. Poiskala sem nekaj trditvev, ki se nanašajo na te tehnike. Za razliko od Erjavčeve, Hrvatinove in Kelblove, ki so te strategije argumentiranja iskale pri novinarjih, sem jih sama aplicirala tudi na ostale govorce v Trenjih.

14. 1 Zanikanje nestrpnosti

Zanikanje nestrpnosti je temeljna značilnost, ki je skupna skorajda vsem sovražnim govorom. Zelo malo je tistih, ki sami sebe dojemajo kot nestrpne. Taki ljudje večinoma svoje nestrpnosti ne priznajo in se skrivajo za krinko strahu ali tega, da so pravzaprav oni tisti, ki so jih prikrajšali za njihove pravice. Erjavčeva, Hrvatinova in Kelblova ugotavljajo (2000: 26), da je zanikanje nestrpnosti značilna strategija pozitivne samoprezentacije.

Zanikanje nestrpnosti se pogosto pojavlja v trditvah kot so: *»Nisem nestrpen, vendar menim, da ne sodijo sem ...«* Gre pravzaprav za dva stavka, ki sta si nasprotujoča in sta nezdružljiva. Takšne trditve pa so pogoste tudi v oddaji Trenja, ki sem jo analizirala.

Simšičeva: »To nezaupanje, ta nelagodnost, ni nujno izraz nestrpnosti.«

Jarc: »Jaz priznavam muslimanov vse njihove ustavne pravice kot jih zagotavlja Ustava, vendar ...«

Jelinčič: »Glejte, jaz nisem proti temu, da bi komerkoli kratili veroizpoved, vendar ...«

Urad za verske skupnosti dr. Drago Čepar:

»Sam ne doživljam Slovencev nestrpnih niti do verskih skupnosti niti do drugih narodov. Nasprotno, doživljam jih kot strpne in to so dokazali v zgodovini in tudi geografsko na različnih krajih sveta v sedanjem času.«

Novinarka, Petra Kerčmar, v oddaji vpraša psihologa, dr. Vida Pečjaka : »Kaj menite, smo Slovenci strpen ali nestrpen narod?«

Ta odgovori: *»Jaz bi reku pasivno nestrpn. Mi nismo sposobni enih izgredov kot so v bivših jugoslovanskih republikah. Ampak se to kaže v govorjenju, v šinfanju, v izogibanju in tako naprej.«*

Dodaja tudi, da se ta pasivna nestrpnost kaže do verskih skupnosti, še posebej do muslimanov.

14. 2 Blažitve

Kot smo že ugotovili, je posameznikov, ki bi odkrito priznali, da so nestrpni, zelo malo. Ravno zaradi tega se pojavljajo blažitve, s katerimi govorniki na nek način omilijo nestrpnost oziroma iščejo razloge, s katerimi poskušajo podkrepiti svoje mnenje.

Jarc: »Slovenci so samo previdni. V zgodovini smo bili Slovenci večkrat, bi reku ogroženi in tukaj gre za golo previdnost. Tukaj ne gre za hujskanje nikogar, Slovenci se samo boje, da se ne bi nekatere zadeve zgodle kot so se že v zgodovini. Da ne bi bila to zgodba o basni o lisici in ježu.« (podčrtala Dž. B.).

Odkrito izražanje sovraštva do katerega koli posameznika je prepovedano v skoraj vseh državah na svetu. Med njimi je seveda tudi Slovenija, kjer sta diskriminacija in izražanje predsodkov prepovedani v Ustavi republike Slovenije kot tudi v Zakonu o medijih in novinarskem kodeksu. Enako obravnavanje oseb je opredeljeno tudi v kopici mednarodnih dokumentov, kot je Direktiva Sveta 2000/43/ES z 29. junijem 2000, o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost, in Direktiva Sveta 2000/78/ES z 27. novembrom 2000, o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu. Kljub temu pa ni mogoče trditi, da nestrpnosti in sovražnega govora ni. Dejstvo je, da je vloga medijev pri tem velika. Množični mediji že s tem, ko objavijo mnenje nekoga, ki je nestrpen, na neki način pripomorejo k sovraštvu do manjšin. Tudi izbor govorcev je veliko krat izbran tako, da voditelji že vnaprej vedo, da bo določen govorec najverjetneje nestrpen.

14. 3 Upravičevanje

Negativna dejanja večinskega naroda nasproti manjšinskemu so velikokrat deležna upravičevanj tako s strani novinarjev kot tudi pripadnikov večine. V primeru Trenj, jasnih upravičevanj, ki bi se nanašala na dejstvo, da džamije v Sloveniji ni, s strani voditelja ni opaziti. So pa zato nekateri drugi govorci uporabljali to strategijo zelo pogosto. Večina argumentov se nanaša ravno na to strategijo. Gre za upravičevanje, zakaj džamije ni in da je tako tudi prav.

Ocvirk: *»... Javnost mora biti dobro informirana, zato ker so ljudje prestrašeni. Kar pogledjte, kaj se vse dogaja z islamom. Pazite! Ljudje imajo pravico do varnosti in občutka varnosti. In to mora poskrbet politika ...«*

14. 4 Posploševanje

Tudi posploševanje spada med strategije argumentiranja, in sicer med tehnike upravičevanja. Pri tej tehniki gre za razpršitev krivde.

Ocvirk: *»Manjše države so pa, seveda, zdaj, ko so prišli imigranti gradile te džamije po 50 let in več«.*

Ocvirk s tem napeljuje na to, da so tudi v ostalih državah najverjetneje imeli probleme z muslimani in da so tudi oni dolgo čakali, da so jim dovolili, da zgradijo džamije. Ter da je morda 30 let premalo.

Ocvirk: *»V Kairu vsak petek ob 12. so vse džamije obdane z vojsko. Zakaj? Zato, ker se oblast boji, da bodo po nagovoru ljudje šli na ulice. In to je še v marsikateri drugi Arabski, muslimanski državi...«.*

Nedvomno gre za posploševanje, saj Ocvirk govori o vseh džamijah in vseh petkih v Kairu. Zraven tega pa povezuje Kairo s Slovenijo, čeprav gre za dve bistveno različni državi in s tem tudi podžiga strah med Slovenci.

14. 5 Obrnitev:obtožba žrtev

Prva poteza v strategiji obrnitve je predstavitev »resnične žrtve« (Erjavec, Hrvatin, Kelbl, 2000: 32). Pri tem se poskuša večinski narod postaviti kot resnično žrtev manjšine.

V našem primeru se to kaže v tem, da se večina prikaže kot žrtev, tista, ki se upravičeno boji islama.

Tudi obrnitev se je v Trenjih pogosto pojavljala. Kar nekajkrat so ti argumenti bili povezani tudi z napeljevanjem na nasilnost muslimanov.

Jarc: »... Ker pa se muslimani skupaj počutijo zelo močne, ker jih je velika množica skupaj, se zavzemam za to, da bi manjše molilnice gradili tam, kjer je koncentracija muslimanskega življa večja ...«

Pri tem gre za stereotip, da so muslimani teroristi. Jarc napeljuje na to, da bi se to lahko zgodilo tudi v Sloveniji, če bomo imeli džamijo in da jih je zato treba porazdelit v različne kraje. Torej žrtev niso »oni«, ampak »mi«.

14. 6 Strategija protinapada

Posebna oblika, ki združuje strategijo obrnitve in zanikanja nestrpnosti, je strategija protinapada. S tem govorci poskušajo preusmeriti pozornost in prikazat manjšino kot problem, njihove probleme pa pri tem zapostaviti.

Ocvirk: *»V Velenju so čakal na cerkev 25 let, pa se ni nobeden zgražal.«*

14. 7 Strategija grešnega kozla

V tem primeru gre za to, da krivdo prenesemo na tretjo stranko. Po tej strategiji torej večinsko prebivalstvo ne krivi ne sebe ne muslimanov za nastalo situacijo, ampak nekoga drugega. To je ponavadi država, v našem primeru pa se kot krivec pojavljajo tudi mestne oblasti.

»... Vroč kostanj porivat na nivo mestnega sveta v tako pomembnih vprašanjih je za mene, ni higiensko. Glejte s temi zadevami bi se morali ukvarjat na višjem nivoju in s temi zadevami bi se morali ubadati ljudje, ki sem jih tukaj navedel ...«

15. Uporabljene ankete v oddaji

Ankete, ki se pojavljajo v tovrstnih oddajah, na nek način pokažejo razpoloženjsko klimo in odnos prebivalstva do teme, o kateri teče beseda.

Vprašanje, na katerega so gledalci lahko odgovarjali med oddajo Trenja, z naslovom »Džamija«, se je glasilo:

Ali ste za izgradnjo džamije v Sloveniji?

Gledalci, ki so želeli glasovati in tako izraziti svoje mnenje so imeli na voljo dva odgovora: DA in NE.

Takratna Trenja so bila, sodeč po številu klicev v oddajo, ena najbolj gledanih doslej, glasovala je kar 185.873 ljudi. Od tega je samo 39 odstotkov odgovorilo z DA, torej, da so za gradnjo džamije v Sloveniji. Kar 61 odstotkov gledalcev, ki so klicali v oddajo Trenja pa je bilo proti izgradnji džamije. Že to glasovanje je precej dober pokazatelj odnosa Slovencev do izgradnje džamije v Ljubljani.

Zraven te ankete, se v oddaji pojavljajo tudi nekateri drugi statistični podatki, ki kažejo na to, ali so Slovenci izgradnji džamije naklonjeni ali ne.

Oddaja se začne z anketo, ki jo je pripravila novinarka, Petra Kerčmar, v kateri ljudi sprašuje, ali so za izgradnjo džamije. Odgovarjajo večinoma vrtičkarji, ki so proti izgradnji džamije, dodana pa je tudi izjava dveh muslimanov, ki povesta, da sta za izgradnjo.

Novinarka, Petra Kerčmar, navaja podatke slovenskega javnega mnenja. Po teh podatkih iz leta 1999 kar 22,6 odstotkov vprašanih Slovencev muslimanov ne bi imelo za sosede, leta 2000 pa kar 29 odstotkov. Zanimivo bi bilo ljudi povprašati, zakaj je temu tako, zakaj pravzaprav ne želijo imeti muslimanov za sosede. Je razlog strah, in če je, pred čem. Najbrž bi se kaj hitro izpostavilo, da je medijsko poročanje o islamu in muslimanih kot teroristih veliko pripomoglo k temu, da se ljudje te vere bojijo.

Kerčmarjeva navaja tudi podatke Evropske raziskave vrednot iz leta 1999. Vprašanje se je glasilo: **»Koga od naštetih ne bi imeli za sosede?«**

Na prvem mestu so narkomani, na drugem homoseksualci, na tretjem Romi, na četrtem okuženi z AIDS-om in na petem muslimani s 23 odstotki glasov.

Tudi v slovenskem javnem mnenju se pojavi podobno vprašanje.

To se glasi: **»Koga od skupin ne bi imeli za sosede?«**

Sodeč po rezultatih te ankete so muslimani na desetem mestu s kar 29 odstotki glasov. (podčrt. Dž. B.)

Po teh anketah sledi izjava dr. Drage Čeparja, iz Urada za verske skupnosti, ki pove, da sam Slovencev ne doživlja kot nestrpne niti do verske skupnosti niti do drugih narodnosti. Čepar pove: *»Nasprotno, doživljam jih kot strpne...«*.

Sledi kratka izjava psihologa, dr. Vida Pečjaka, ki pove, da so Slovenci pasivno nestrpni.

In ob koncu še ena anketa iz leta 2002, ki jo je izvedla Ninamedia.

Vprašanje se je glasilo: **»Ali podpirate gradnjo džamije v Ljubljani?«**

Odgovarjalo je 1000 anketirancev, od tega jih je 42 odstotkov odgovorilo z DA, 42 odstotkov z NE, 5 odstotkov je odgovorilo, da jo podpira, če ni v njegovem okolju, 10 odstotkov pa da ne ve.

Med oddajo se kasneje pojavi še nekaj anketirancev, ki večinoma izražajo svoje mnenje o tem, ali so proti ali za izgradnjo džamije v Sloveniji.

Uporabljene raziskave javnega mnenja in ankete v oddaji kaže na to, da večina Slovencev ni naklonjena izgradnji džamije. Nizanje takih dejstev se mi zdi moralno sporno. Novinarka bi lahko uporabila tudi ankete izvedene v drugih evropskih državah, v kateri bi se pokazalo, da ljudi džamija ne moti. Po mojem mnenju je zgolj nizanje podatkov in anket, v katerih so vsi proti izgradnji džamije in muslimanom, zavajajoče, in ni v skladu z novinarskim kodeksom, v katerem že v preambuli piše, da mora novinar predstavljati celovito sliko dogodkov. Celovita slika zagotovo ni ta, da so vsi Slovenci proti džamiji, kot kažejo ankete, ki jih je med Ljubljčanami izvajala novinarka. Za izgradnjo džamijo so med anketiranimi Ljubljčanami bili samo muslimani. Vsi ostali, ki so sodelovali v anketah, so bili proti. Že z izborom sogovornikov, s katerimi se je pogovarjala novinarka Petra Kerčmar, je bilo jasno, da bodo ti proti izgradnji, saj je večinoma šlo za vrličkarje.

16. Vloga voditelja oddaje

Vlogo novinarja oziroma moderatorja televizijske okrogle mize je zelo pomembna, saj je tisti, ki usmerja tok pogovora. Posebej pomembno je to upoštevati, če gre za občutljivo temo kot je nestrpnost. Bistveno pri okrogli mizi je, da bi naj vso dogajanje vodil moderator, da on določa potek in na neki način tudi izsili določene odgovore sodelujočih v oddaji.

V oddaji Trenja novinar, Uroš Slak, sicer ima veliko vlogo pri poteku debate, pomanjkljivost njegovega vodenja pa je v tem, da velikokrat precej vsiljivo prekine debato, v kolikor ne teče v smeri, ki se njemu zdi zanimiva. Kar nekajkrat se mu je tudi v primeru oddaje z naslovom »Džamija v Sloveniji« zgodilo ravno nasprotno: da ni prišel do besede in da je s težavo prekinil govornika.

Njegova vprašanja pa veliko krat že sama po sebi ponujajo tudi odgovor:

»Gospod Dragoš. Kje pa vi vidite glavne razloge, da smo oziroma so Slovenci tako velik ali manjši del proti izgradnji džamije recimo v Sloveniji? Je to strah pred islamom, je to nepoznavanje te vere, so morda to tudi, da tako rečem, politične obljube, recimo politiki muslimanom ves čas obljublajo, da bodo....Zakaj je po vašem mnenju tako?«

»Zanima me pa, čisto za konec, lahko potem rezimiramo, da bomo džamijo dobili, da bo mesto končalo postopke v roku dveh let in da bo potem se džamijo zgradila. In da v bistvu kaj? Je potrebno še več informiranja ljudi o tej temi?«

V primeru analizirane oddaje Trenja, Uroš Slak svoje stališče do izgradnje džamije ne poda eksplicitno. Res pa je, da s tem, komu postavi vprašanje, koliko časa da za podajanje odgovora sodelujočim pokaže svoj odnos. Odgovori zagovornikov so veliko krajši kot odgovori nasprotnikov džamije.

S svojo mimiko obraza, kretnjami in pogledi nakaže pomembnost in strinjanje s povedanim. Za razliko od poročanja nekaterih slovenskih časopisov, se v oddaji Trenja ni čutili negativnega odnosa voditelja do izgradnje džamije. Edino, kar bi mu lahko očitali je to, da postavlja premalo vprašanj zagovornikom izgradnje džamije in ne skrbi za to, da se bolj poudarja, da je džamija pravica muslimanov v Sloveniji ter da so vsa druga vprašanja, ki se ob njeni morebitni izgradnji pojavljajo, stranskega pomena.

Debata v oddaji večino časa teče kot da je džamija problem in se morajo muslimani opravičevati, zakaj jo želijo v Sloveniji. Ker sem pri analiziranju oddaje imela občutek, da zagovorniki samo odgovarjajo na argumente nasprotnikov izgradnje, sem preštela, koliko časa so imeli zagovorniki in koliko nasprotniki za podajanje svojih argumentov. Podatke sem združila v minute in ugotovila, da so imeli zagovorniki izgradnje 23 minut časa, medtem ko so imeli nasprotniki 25 minuta časa za podajanje argumentov. Novinar in voditeljica sta približno 10 minut porabila za zastavljanje vprašanj, ostali čas je bil namenjen oglasom. Opomniti je treba, da kljub podobni količini časa, ki so jo imeli obojni, zagovorniki večinoma replicirajo argumentom nasprotnikov (glej tabelo 13.1.).

Premalo se poudarja, da gre za ustavno pravico muslimanov, ki so večinoma državljani Republike Slovenije.

Voditelj Trenj Uroš Slak se na oddaje ponavadi dobro pripravi. V oddajah ponavadi teče rdeča nit, ki si jo zastavi že prej. V analizirani oddaji Trenja pa sem imela občutek, da se nekaterih vprašanj, ki jih je želel obdelati, ni niti dotaknil. Najbrž tudi zato, ker je tema široko zastavljena in ker je ogromno vprašanj, na katera bi bilo treba odgovoriti.

Precej zanimiv je konec oddaje, v katerem voditelj na kratko povzame, o čem je bil govor. Iz tega je razvidno, da nekaterih podatkov, ki jih je želel izvedeti, ni dobil, saj je imel najverjetneje zaključek vnaprej pripravljen. Zaključni s temi besedami:

» Izvedeli smo, kakšna naj bi bila džamija v Sloveniji, zakaj naj bi jo zgradili in seveda, tudi kdaj naj bi jo dobili ter razloge za in proti ter ugotovili da bo o tem potrebno govoriti še več, da bomo dejansko izvedeli, zakaj naj bi jo tukaj tudi imeli.«

Sporna je trditev, da smo izvedeli, kakšna naj bi džamija bila. O tem sploh ni bilo govora, edini podatek, ki se je pojavil, je bil ta, kako velika naj bi bila. Tudi zadnja trditev, da bo o džamiji treba še govoriti, da bomo izvedeli, zakaj naj bi jo v Sloveniji dejansko dobili, je precej nerazumljiva. Povsem jasno je namreč, zakaj bi se morala zgraditi, saj gre za ustavno pravico muslimanov v Sloveniji. O tem torej ni potrebno razpravljati.

17. Stil in retorika

Uporaba pravilnega zbornega jezika v javnih nastopih je za vsak jezik bistvenega pomena. Jezikovna kultura, ki jo Dular opredeljuje kot "stopnjo ustreznosti jezikovnega pojava jezikovnim normam, določenim za dan jezik", je odraz človekove kultiviranosti, znanja, sposobnosti lepega govorjenja in nenazadnje tudi odraz človekovega spoštovanja do maternega jezika.

Predvsem za javne govorce, politike in novinarje je pomembno, da vedo kaj je pravilno, kaj določa norma jezikovne kulture in da se zavedajo, da s svojim govorom vplivajo na percepcijo ljudi o pravilnosti izbora jezikovnih sredstev. Ljudje se namreč veliko krat zanašajo na to, da je pravilna raba tista, ki jo uporabljajo javni govorci, a žal veliko krat temu ni tako. Problem je v tem, da so kriteriji za nastop na televiziji ali radiu vedno nižji. Mediji enostavno nimajo dovolj denarja, da bi vsakega novinarja, ki ga sprejmejo v službo, učili pravilnega in lepega govorjenja.

Urbančič kultivirani govorniki knjižni jezik, za razliko od Toporišiča, ki ga imenuje splošno-oz. knjižnopogovorni, imenuje knjižna govorica, razmerje med knjižnimi in pogovornimi prvinami pa je v govornih, vnaprej nepripravljenih besedilih, odvisno od vsakokratne situacije in širših okoliščin (Urbančič 1987).

Ob spontanem pogovoru pa že nastanejo večje težave. O prostem govoru piše Toporišič. »Neposredno ubesedovalno govorjenje (t. i. prosto govorjenje) je najtežje, zato se v njem do neke mere trpijo pojavi kot pretrganosti, preskakovanje iz ene skladenjske oblike v drugo, delna nestrjenost in slabša povezanost posameznih delov besedila, njihova medsebojna slabša usklajenost, ponovitve, sploh negladkost« (Toporišič 2000: 27).

Kot v svojem prispevku ugotavlja Verovnikova (2004: 159), pisci in govorci medijskih besedil vedno bolj so- in preoblikujejo normo knjižnega jezika, vendar je njihov vpliv še slabo raziskan. Vsekakor je treba poudariti, da vpliv, ki ga imajo javni govorci na javnost ni zanemarljiv.

Nekateri ljudje, ki se nenehno pojavljajo v množičnih občilih, se niti ne trudijo govoriti knjižno, ker se jim ali ne ljubi ali ne vedo, kaj določa knjižna norma. »Marsikateri javni govorec, pa naj gre za novinarje, voditelje oddaj ali redne oz. občasne goste medijev (politike,

gospodarstvenike, uveljavljene strokovnjake itd.), namreč demokratičnost preveč aplicira na izbiro jezikovnih sredstev in se izraža (preveč) neknjižno tudi v okoliščinah, ki zahtevajo bolj kultiviran govor (Verovnik 2004: 159).

Uroš Slak, voditelj oddaje Trenja, je govorec, ki je javnega nastopanja navajen in mu ta ne dela težav.

V voditeljevem govoru se pa pogosto pojavljajo ponavljajoče se napake. Med njimi tudi retorična mašila. Najpogosteje gre za mašili **da tako rečem, lahko rečem, pa, seveda...**

V nobenem primeru ne gre za pravilno rabo členka seveda, saj v njegovih odgovorih ne gre za pritrdjevanje povedanemu niti ne gre za splošno znano dejstvo, ampak za mašilo, ki ga uporabi zgolj zato, da pridobi čas za razmislek. Ob naštetih mašilih se veliko krat pojavi tudi [o], ki ni primeren za knjižni govor, voditelj pa ga kot vsi drugi govorniki, ki se poslužujejo tega mašila, uporabi za to, da si pridobi čas, da razmisli, kaj odgovoriti na zastavljeno vprašanje.

Nekajkrat pa se mu zgodi, da ne pride do besede in mora zato večkrat ponoviti bodisi stavek bodisi določeno besedo.

V enem primeru, kjer želi prekiniti govorce zaradi oglasov kar štiri krat ponovi isto besedo: *»....replike, replike, replike, replike po oglasih...«*.

V takih primerih je tudi intonacija višja, saj besede, ki jih ponovi ponavadi tudi poudari.

V analiziranem primeru sem potrdila tezo, ki jo postavlja Verovnikova, da posamezni govorniki ves čas ponavljajo ene in iste odstopke od norme (2004: 169).

Tako je tudi v našem primeru, kjer Uroš Slak večinoma ponavlja iste napake. Kljub temu pa je glede na okoliščine nastajanja oddaje in tempo pogovora, dober govorec.

Več napak se v govoru pojavlja pri ostalih govornikih, kjer pride tudi do redukcije oziroma izpusta samoglasnikov, napačno naglašanih besed, zelo pogoste uporabe mašil, preveč poudarjenih klitik, pogovornega jezika in rabe podobnih neknjižnih prvin.

Nekajkrat se mu je pri postavljenih vprašanjih zgodilo, da je zamenjal vrstni red besed in uporabil napačnega.

»...Zanima me pa, čisto za konec, lahko potem rezimiramo, da bomo džamijo dobili, da bo mesto končalo postopke v roku dveh let in da bo potem se džamijo zgradila...«

Zaradi zelo hitrega govora in občasno tudi pomešanih misli, se mu dogaja tudi, da določenega stavka ne dokonča ali nekatere besede ponovi. Na primer:

»Gospod Dragoš. Kje pa vi vidite glavne razloge, da smo oziroma so Slovenci tako velik ali manjši del proti izgradnji džamije recimo v Sloveniji? Je to strah pred islamom, je to nepoznavanje te vere, so morda to tudi, da tako rečem, politične obljube, recimo politiki muslimanom ves čas obljublajo, da bodo....Zakaj je po Vašem mnenju tako?«

»Ali velja na področju islamskega centra, ki bo zgrajen, velja slovensko pravo?«

Kljub nekaterim nepravilnostim, ki se pojavljajo v govoru voditelja, Uroša Slaka, lahko sklepamo, da so odstopanja od knjižne norme sprejemljiva, saj jih ni veliko in so glede na spontanost oddaje, pričakovana.

18. Sklep

V diplomski nalogi sem analizirala oddajo »Trenja« z naslovom: »Džamija«. Zanimalo me je, ali se v oddaji Trenja opazi odkrit negativen odnos do izgradnje džamije v Ljubljani. Analiza je pokazala, da medijsko poročanje predstavlja džamijo kot problem in izhaja iz predpostavke, da so muslimani drugačni od nas, ki smo »normalni«.

Medijsko poročanje o določenih problemih, še posebej delikatnih, je lahko za reševanje le teh, bistvenega pomena. Razpoloženska klima ljudi je v veliki meri odvisna od poročanja medijev, ki jim ljudje zaupajo. Novinarji lahko tako s svojim poročanjem prispevajo k sočutju in dobrih odnosih med večinskim in manjšinskim prebivalstvom, lahko pa povzročijo strah in napetost med njimi.

V analizi oddaje Trenja se je pokazalo, da voditelj, Uroš Slak ni pokazal negativnega odnosa do izgradnje džamije v Sloveniji. Dokazala pa sem večino tez, ki sem jih postavila na začetku svoje diplomske naloge. V oddaji Trenja bistvene razlike v času, ki so ga imeli na voljo zagovorniki in nasprotniki izgradnje džamije, ni bilo. Izkazalo pa se je, da so nasprotniki imeli na volj več časa za podajanje svojih argumentov. To se opazi tudi v tabeli, kjer sem primerjala argumente proti in za izgradnjo džamije. Kar tri krat več je bilo argumentov proti izgradnji džamije kot za njo. Zagovorniki džamije in muslimani, so se v oddaji večinoma zagovarjali, zakaj sploh želijo džamijo in replicirali na argumente podane s strani nasprotnikov izgradnje. Argumenti nasprotnikov so se izkazali kot neutemeljena natolcevanja, s katerimi je precej govorcev spodbujalo in razpihovalo nestrpnost do muslimanov v Sloveniji. Kar nekajkrat so džamijo in muslimane povezovali tudi s terorizmom, čeprav se v Sloveniji še nikoli ni zgodil nobeden dogodek, ki bi bil povezan s terorizmom.

Džamija je bila v oddaji predstavljena kot problem, za kar je v veliki meri odgovoren voditelj oddaje, ki bi pozornost lahko preusmeril na to, da džamija ni problem, da je ustavna pravica muslimanov v Sloveniji. Vse ostale podrobnosti so stvar dogovora, džamija pa v vsakem primeru v Sloveniji mora biti.

Prispevki, ki so jih posneli med prebivalstvom in so jih uporabili v oddaji, so pokazali, da je velika večina Slovencev proti izgradnji džamije v Ljubljani. Večina podatkov, ki so jih uporabili iz anket in raziskav javnega mnenja, je pokazala, da Slovenci ne samo, da so proti džamiji v Sloveniji, temveč da muslimanov ne želijo niti za sosede. Menim, da že nizanje takšnih podatkov brez kakršne koli interpretacije, prispeva k stereotipnemu razmišljanju ljudi. Presenečena sem bila nad dejstvom, koliko Slovencev pravzaprav meni, da džamija v

Ljubljani ne bi smela biti zgrajena. V anketi, ki so jo izvajali med oddajo, je skoraj dve tretjini tistih, ki so glasovali, odgovorilo, da niso za izgradnjo džamije v Ljubljani.

Kdo je kriv, da je večina Slovencev proti izgradnji džamije?

Razlogov za takšno neodobravanje je več. Predvsem je krivo nepoznavanje islama in povezovanje le tega s terorizmom. Mediji so s poročanjem o nenehnih terorističnih napadih, ustvarili negativno sliko o islamu. Posploševanje in enačenje vseh muslimanov s teroristi je v poročilih prisotno skoraj vsak dan. Zakaj nikoli ni dobrih novic povezanih z islamom?! Najbrž zato, ker se držijo tega, da je slaba novica tista, ki ljudi bolj zanima in se bolje »proda«. Kar pa nikakor ni opravičilo za stanje, ki je prisotno pri poročanju slovenskih medijev. Najbrž je tudi analizirana oddaja bila zastavljena, kot da je džamija problem, ravno zato, da bi pritegnili več gledalcev. Iz enakega razloga so izbrali tudi določene govorce, ki so sodelovali v oddaji. Čeprav je znano, da je Zmago Jelinčič Plemeniti eden izmed govorcev, ki blago rečeno nima dlake na jeziku in veliko krat razširja nestrpnost, so se ustvarjalci oddaje odločili, da ga povabijo k sodelovanju. Še bolj zaskrbljujoče je dejstvo, da je svojo nestrpnost jasno in glasno izrazil tudi teolog, dr. Drago Ocvirk. Za tako pomembno ustanovo kot je Rimskokatoliška cerkev je zelo pomembno, da se tako kot novinarji, zaveda svojega vpliva na ljudi. Ljudje jim verjamejo in če so njihove teze negativno nastrojene proti drugi, manjšinski veri, lahko to pomeni socialno smrt pripadnikov manjšine. Menim, da bi rezultati ankete bili bistveno drugačni, če bi debata v oddaji potekala v drugačni smeri. Napačno pa se mi zdi vprašanje, na katerega so gledalci med oddajo odgovarjali. To se je glasilo: »Ali ste za izgradnjo džamije v Sloveniji?«. Džamija je pravna, ustavna in legitimna pravica muslimanov v Sloveniji. V tem primeru je zakon jasen, zato referendum ne pride v poštev in je nesmiselno ljudi spraševati, ali se s tem strinjajo ali ne.

V diplomski nalogi sem opredelila vlogo in vpliv medijev, predstavila sem učinkovitost televizije, opredelili sem značilnosti televizijske okrogle mize in definirala pojma stereotip in predsodek.

Največ časa pa sem namenila vprašanju medijskega stereotipa in analizi oddaje Trenja, ki so jo sicer predvajali že januarja 2003, a je še štiri leta po tem, to vprašanje še vedno aktualno. Potrdila sem zastavljeno tezo, da televizija gledalcem predstavlja stereotipno sliko islama ter da je napačen že kontekst, v katerem se govori o izgradnji džamije. Poročanje medijev bi moralo izhajati iz predpostavke, da so muslimani slovenski državljani, ki imajo ustavno pravico do izgradnje džamije in da si enako kot katoličani zaslužijo normalen prostor za opravljanje svojih verskih potreb.

19. Literatura:

- Akbar, S. Ahmed (1996): *Živi islam*. Sarajevo: Preporod.
- Arslan, Shekib Emir (1994): *Zašto su muslimani zaostali, a drugi napredovali*. Sarajevo: Demokratska.
- Bourdieu, Pierre (2001): *Na televiziji*. Ljubljana: Krt.
- Burr, Viven (1998): *What is discourse?* An introduction to social constructionism: 46-61.
- Busuladžić, Mustafa (1997): *Muslimani u Evropi*. Sarajevo: Sejtarija.
- Debeljak, Aleš (1995): *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Sophia.
- Erjavec, Hrvatin, Kelbl (2000): *Mi o romih*. Ljubljana: Open society institute Slovenia.
- Hamidullah, Muhammed (1977): *Muhammed A. S. –Život*. Zagreb.
- Huntington, Samuel P. (2005): *Spopad civilizacij*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jalušič, Vlasta (2001): *Ksenofobija ali samozaščita*. Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01, 12-44.
- Keane, John (1992): *Mediji in demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče d.o.o.
- Kuzmanić, Tonči. (1999): *Bitja s pol strešice*. Slovenski rasizem, šovinizem seksizem. Ljubljana: Zavod za odprto družbo.
- Kuzmanić, Tonči (2002): *Policija, mediji, UZI in WTC*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Kuzmanić, Tonči (2001): *Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni*. Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti, 56-78.
- Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, Manca in Ranfl, Rajko (1996): *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.
- Luthar, Zei, Hardt (2004): *Medijska kultura - kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba.
- Lippmann, Walter (1999): *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mastnak, Tomaž (1996): *Kristjanstvo in muslimani*. Ljubljana: Forum.
- Mole, Marjan (2003): *Muslimanski mistiki*. Ljubljana: KUD Logos.
- Nastran Ule, Mirjana (1999): *Predsodki in diskriminacija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
- Pašić, Ahmed (2005): *Islam in muslimani v Sloveniji*. Ljubljana: Žepna knjiga.
- Pašić, Ahmed (2006): *Islam in moderni zahod*. Kranj: Gorenjski glas d. o.o.

Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.

Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti (2001): Ljubljana: Mirovni inštitut.

Pušenjak, Dejan (2001): *Katarza slovenskih medijev*. Medijska preža 2001 (zima), 1 - 2.

Pušnik, Maruša (2003): *Moralizacija kot estetski projekt dokumentarnega žurnalizma*. Teorija in praksa 40 (2), 267-286.

Said, Edward (1981): *Covering islam*. New York: Pantheon books.

Slavković, Dušan (1981): *Biti novinar*. Beograd: NIRO-radnička štampa.

Splichal, Slavko (1997): *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: FDV.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Urbančič, Boris (1987): *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Van Dijk, Teun A. (1991): *Racism and the press*. Routledge, London and NY.

Verovnik, Tina (2004): *Govorjeni knjižni jezik v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah: študija primera*. Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri, 157-173.

Volk, Linda (1996): *Slovenci in tujci – podoba tujcev v slovenskih medijih*. Ljubljana: FDV.

Internetni viri:

Internet 1: Slika džamije v Zagrebu. Dostopno na www.destinacije.com/datum_nav.asp?lang=hr&pg=... (13. februar 2007).

Internet 2: 63. člen Ustave RS, Dostopno na <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (13. februar 2007).

Internet 3: *Kodeks novinarjev RS, sprejet leta 10. oktobra 2002, v Izoli*. Dostopno na <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (09. februar 2006).

Internet 4: *Slovar slovenskega knjižnega jezika, spletna postavitev maja 2000*. Dostopno na http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ksenofobija&hs=1 (23. oktober 2006).

Internet 5: *Priporočilo Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti*, sprejeto 13. decembra 2002. Dostopno na http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Slovenia/Slovenia_CBC2_slovenian_pdf.pdf (04. januar 2007).

Internet 6: *Vesna Leskošek: Med nestrpnostjo in sovraštvom*. Dostopno na http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/zbornik_JKN/ZBORNIK.pdf (13. februar 2007).

Priloga

PRILOGA A: Džamija v Zagrebu. (Vir: internet 1)

